

R. Simon

①

שאלות ותשובות מהר"ם מרוטנבורג

לרבנו הגדול
רבי מאיר ב"ר ברוך זיע"א
מרוטנבורג

יוצא לאור מחדש על פי כתבי יד ודפוסים ראשונים
עם הוספות והשלמות, תיקונים ושינויי נוסחאות
ציונים ומקורות, הערות ומקבילות

ברוך ראשון
דפוס פראג

מפעל תורת חכמי אשכנז
מכון ורשלים תשע"ד

זמני הלי גרסה . 40
(הזמן כהג זמן צניחיה אגמיל חצור השיף)

מומחה? או שאינו מומחה וקבלוהו עליהו, דכל זמן שבעלי דינין לפניו נאמן כבי תרי, אבל כשנפטרו מלפניו לא מהימן אלא כאחד, ואם הם ב' דינים או ג' מהימני לכל דבר אף כשאין הבעלי דינין לפניהם²:

תקכט

דוששאלת על עשרה מצומצמין בבית הכנסת → ואחד מהם מתפלל ביחיד, אם יכולין הט' הנותנים להוריד לפני התיבה אחד מהם לומר קדיש וברכו וכל דבר שבקדושה כל זמן שלא סיים תפלתו, דכיון דאינו יכול לענות עמהן לא קרינן ביה כל דבר שבקדושה לא יהא פחות מעשרה, ונמצא שאין כאן אלא ט'.

ודאי טוב הוא והגון שהיו' ממתנינים ליחיד עד שיגמור תפלתו כדי שגם הוא יענה עמהן, אפי' יש שם עשרה במילוי היה טוב להמתינו אם יש שהות ביום להתפלל, אבל משום דבר שבקדושה כיון דהוא בבית הכנסת מן האגוף³ ולפנים, מצטרף עמהם אף על פי שאינו עונה עמהם, ונקדשתי בתוך בני ישראל קרינא ביה דכל בי עשרה שכינה⁴ שריא, דלא גרע מקטן המוטל בעריסה, דאמר פרק ג' שאכלו (ברכות מזב.) דמצטרף לעשרה לרבי יהושע בן לוי, ואפי' מאן דפליג עליה לאו היינו משום דלא עני בהדיהו אלא משום דלא ידע למי מברכין ולא בר מצות הוא, אבל גדול דבר מצות הוא אף על גב דלא עני בהדיהו מצטרף⁵.

ואפי' אילם חייב בכל מצות, והרי הוא כפקח לכל דבריו ומצטרף אף על גב דלא עני בהדיהו⁶, וכל שכן האי יחיד דאיהו נמי בתפלה קא עסיק

תקכז

דוששאלת על ראובן שעירער על שמעון על שהוציא זיזין מביתו לרשות הרבים, ונתחייב שמעון בכ"ד להסיר הזיזין שלו, אם זכו בזה כל בני רשות הרבים אף על פי שלא בא בהרשאתם.

דבר פשוט הוא שזכו כולם, אפי' הנך דליתנהו במתא בההיא שעתא דזכין לאדם שלא בפניו. אבל אם לא היה ראובן זוכה בדין כנגדו, נהי דהנך [ד]איתנהו במתא איבעי להו למיתי אי אודעינהו שרוצה לטעון ולא אתו' כדאיתא ס"פ מי שהיה נשוי [וכתובה ז'א.] מיהו הנך דליתא במתא או אפי' הנך דאיתו במתא ולא אודעינהו יכלי למימר אי הוינן התם הוי טענינן שפיר טפי, ואם הם טענו כך נתחייבנו בלא ידיעתנו, אין חבין לאדם אלא בפניו:

תקכח

דוששאלת על הדיינים שלא הזכירו שם העורר בפסק דין שלהם, אבל כתבו בסתם אין כח ביד פלוני להוציא הזיזין ברשות הרבים.

מה צורך יש להזכיר, רק שנתחייב בעל הזיזין בטענת שכנגדו שזכה וזיכה את הרבים, מאי נפקא מינה מי הוא.

ועל מה שלא הזכיר מקום הזיזין אם בצפון אם בדרום אם בעיר זו אם בעיר אחרת, דבר זה עומד להתברר בדיינין ובעדים אם זכורים⁷ על מה טענו, ואף על גב דאמר בפרק עשרה יוחסין [קידושין ע"א.] נאמן הדיין לומר לזה זכיתי ולזה חייבתי, במה דברים אמורים בזמן שבעלי דינין עומדין לפניו וכו'. פירש רבינו אבי"ה [ס' אלף כ'] דמיירי בדיין

שינויי נוסחאות

תקכז 1. ולא אתו. במהד' בלוק: וכיון דלא אתו הפסידו. תקכח 1. במהד' בלוק נוסף: הם. 2. מומחה. בדפוסים: מומחא. וכן להלן. תקכט 1. שהיו. במהד' בלוק: שיהיו. 2. האגוף. במהד' בלוק: האגף. 3. שכינה. בדפוס: בטעות: שכורה. 4. מצטרף... בהדיהו. נשמט בדפוס.

ס' תרגו. כל התשובה בד"ל ס' רב, שלטי הגבורים ברכות פ"ג על המרדכי ס' סד, תפוס"מ ח"א ס' כו (תשובות). ובקצרה בהגמ"י הל' תפילה ח"ט. וראה הערה ראשונה בס' תקכא. א. כן נפסק בב"י ושו"ע או"ח נהו-ז. וראה שם שהביא מהמהר"י בי רב בשם המהר"ל (שו"ת ס' קג [ח]) דאם מתפלל מצטרף י"ל דישן נמי מצטרף. עיי"ט. ב. הובא

תקכז כתי"מ ס' תפא. וראה הערה ראשונה בס' תקכא. תקכח כתי"מ ס' תפב. וראה הערה ראשונה בס' תקכא. א. וס' אלף לב, הובא באו"ז סנהדרין ס' נט. ב. כ"כ בשו"ת הרא"ש וטו, ריקאנטי ס' תמד, וכ"ה בראב"ן קידושין ע"א (ד"ה נאמן הדיין), וריטב"א קידושין שם, ונפסק כן בב"י ושו"ע הרי"ב כגא. ועי' בהערות לד"ל ס' ע. תקכט כתי"מ

לכו יצא, ומדלא מותבינן מינה ומשני רב תנא הוא
ופליג, שמע מינה דלא פליג עליה אלא לענין דבר
שבקדושה שצריך עשרה פליגי רב ור' יהושע בן
לוי, וקיימא לן כר' יהושע בן לוי כדפרשתי:

ומקבל עליו עול מלכות שמים דמצטרף בהדייהו,
וקדמא שכינה ואתיא [ברכות נא, 2]:

תקל

וששאלת אדם היושב בביתו ושומע קדושה
וברכו ויהא שמייה רבה אם יכול לענות עמהם.

תקלא

וששאלתם קינוח הפה והרחה איזה מהם
קודם*.

ודאי יכול לענות עמהם*, דקיימא לן כרבי
יהושע בן לוי [פסחים פה, ב] דאמר אפי' מחיצה של
ברזל אינה מפסקת בין ישראל לאביהם שבשמים,
ופר"י דהיינו לענין זה שיכול לענות אפי' מחוץ
לכית הכנסת כל דבר שבקדושה. תדע דהא בפרק
כיצד צולין [טס] אמר מן האגוף ולפנים כלפנים
מן האגוף ולחוץ כלחוץ, אמר רב וכן לתפילה
ופליגי דר' יהושע בן לוי. והקשה ר"י אי לענין
צירוף פליגי רב ור' יהושע בן לוי, א"כ קשה סתמא
דתלמודא בפרק כל גגות [עירובין צב, ב] גבי ציבור
בקטנה ויחיד בגדולה משמע דאין מצטרפין וא"כ
הוי סתמא דתלמודא דלא כר' יהושע בן לוי, ואנן
קיימא לן כוותיה בפרק אילו נאמרין [סוטה לח, ב]
דמייתי ראייה גבי מחיצה וכו', ואי לצאת ידי
חובתו לענין העובר אחורי בית הכנסת ושמע קול
הלל וקול מגילה, בהא ודאי לא הוי פליג רב,
דברייתא הוא ס"פ ראווה ב"ד [ריה כז, ב] אם כיון

ודאי אין קפידא כלל, והא דפליגי ב"ש וב"ה
[הולין קרב, ב] ב"ש אומרים מקנח וב"ה אומרים מדיח,
א"כ הואיל והזכירו ב"ש קינוח ברישא וב"ה הדחה
ברישא שמע מינה דבהא פליגי. הא ליתא, דהא
קאמר תלמודא [טס קה, א] מר אמר חדא ומר אמר
חדא, ואם כדברין הוו פליגי טובא. ועוד א"כ הוי
מקולי ב"ש ומחומרי ב"ה, ולתנינהו בעדיות. אלא
ודאי אין קפידא, וב"ש אמר מקנח ברישא והדר
מדיח מהני, ולפי שב"ש לא פירשו יותר, מאי
דשיירו ב"ש פירשו ב"ה דהוא הדין מדיח ואחר
כך מקנח, ולא פליגי במידי:

תקלב

וששאלתם אם מותר לקבוע ברזל או שאר
מיני מתכות לנוי בראש חגורתו כדרך שעושין

שינויי כתיבאית

5. בד"ל נוספה כאן חתימת רבינו. בד"פ היא מופיעה להלן בסוף צרור התשובות ב"ב תקלב. תקל ו. צולין. בדפוס בטעות: תולין.
2. האגוף. במהד' בלוח: האגף. וכן להלן. 3. כתיב"מ נוסף: מיניה. תקלא ו. ואחר כך, במהד' בלוח: והדר.

אומרים מקנח וב"ה אומרים מדיח. ומסקינן ב"ש אומרים מקנח
וה"ה למדיח, וב"ה אומרים מדיח וה"ה למקנח. פ"י דבכל חד וחד
בעי קינוח והדחה, א"כ מ"ש גבי ב"ש נקט מקנח וב"ה נקט מדיח.
אטו דבכזי אית הכי, אלא ש"מ (דב"ה) (דבהא) פליגי. דב"ש
סברי מקנח ברישא והדר מדיח, וב"ה סברי מדיח ברישא והדר
מקנח. וראה בלבוש יו"ד פט, ב דהכיא סברא להיפוך דאם
מדיח קודם הקינוח אין ההדחה מועלת כל זמן שטעם שומן
הגבינה עודנו בפיו שאין ההדחה מבטלת טעם שומן הגבינה,
עיי"ש. ב. הובא בב"י אור"ח קע, ג, ובב"ח יו"ד פט, ב, וכתב
הב"י שם דאף אמנם דלשון הטור באור"ח וביו"ד שם דיקנח
פיו ואח"כ ירחיכו, לאו דוקא, דה"ה איפכא (ראה בהערה
הקודמת ד"א דהטור נקט כן בדוקא). ג. בגנזי ירושלים
נוסף: ואינו יכול לפרש דלכ"ש דוקא קינוח ברישא דהכי עדיף,
דזה הוי מלתא בלא טעמא כי פירשת טעמא אמאי הדחה ברישא
עדיף. **תקלב** כתיב"מ ס"י מט. כל התשובה במרדכי שכת
ס"י שנ. הגמ"י ה"ל שכת יטר, (השני), ספר סיני ס"י רלו,

בב"י שפ"ח. **תקל** כתיב"מ ס"י תרלד. כל התשובה במהר"ם
גנזי ירושלים ס"י י, תפוז"מ ח"א ס"י כז (תשובות), וראה הערה
ראשונה בס"י תקכא. א. כ"כ המרדכי ר"ה ס"י השטו, הג"א
ר"ה פ"ג ס"י יא, וכך היא דעת הרשב"א בשו"ת ח"ג ס"י רפו,
אמנם הרמב"ן בפסחים פה, ב כתב דבמקום שאינו מצטרף
לעשרה אינו רשאי לענות אחר השליח ציבור אמן וכל דבר
שבקדושה דהוי ליה יחיד. ובטוש"ע אור"ח נה, כ פסק כרבינו
וכדעת ר"י שיכול לענות עמהם. ב. כל הענין בתוס' פסחים
פה, ב ד"ה וכן לתפילה. **תקלא** כתיב"מ ס"י שיט. כל
התשובה במהר"ם גנזי ירושלים ס"י יב, תפוז"מ ח"ב ס"י יד
(תשובות), וכוזכרת בהגמ"י ה"ל כאכלות אסורות ט, ב
(השני). וראה הערה ראשונה בס"י תקכא. א. לשון השאלה
בגנזי ירושלים: וששאלת קנוח הפה והדחה איזה מהו קודם,
ונחת טעם לומר דהדחה קודם, לפי כי אם מקנח קודם בפת, כי
מדיח בתר הכי לא מהני שפיר, כי יהא נוסף הפת על הגבינה ולא
תועיל ההדחה לגבינה שבין השיניים, והבאח דאיה מדקאמר ב"ש

4

שאלות ותשובות מהרי"ל

לרבינו יעקב מולין זצ"ל

יוצא לאור על פי כתבי יד ודפוסים
עם שינויי נוסחאות, ציוגי מקורות, הערות, מפתחות ומבוא

על ידי
הרב יצחק סץ

מפעל תורת חכמי אשכנז
מכון ירושלים • תשי"מ

77 ←

והישן בבהכ"נ, קצת א) נראה דאכל בני עשרה דישראל שכינה שריא, ואפי' תנוק בעריסה לפי ר"ת, וכן כתב מהר"ם² המתפלל מצטרף. ונהי דכתב הרא"ש³ דצריך עשרה דצייתי, מ"מ חזינו דנהוג עלמא לצרף אע"ג שמיסחין טיחת חולין ולא צייתי, ומ"מ ב) לבי מגמגם דשמא כל הראוי לביילה כו'. L

ט ומנהג דילי בהשכמה¹ ובסליחות² לברך ענט"י³ ואשר יצר וא"להי נשמה כו', ואח"כ ברכת התורה⁴ ויברכך ואלו דברים, והשאר אני ממתין עד היום⁵. וממנהג א) דעלמא אין לפקפק שאין אומרי' אלא דרך שבה וריצוי ובקשה ולא דרך למוד, ולהכי אין לחוש אפי' כשאומר תפלה תקח ושאר סדרה, הכל דרך ריצוי לשלם פרים שפתינו. וכן מנהג ארצינו כל השנה לאחר ברכת התורה עד וידבר שהוא נתקן משום ישלש אדם שלישי במקרא כו'.

א) תיבת ק"ת נראה תכונים בלגור. (ב) יאע"נ ללני, לנור. א) יאיונהג, הכ"י יקריוונה.

פרק קמא דע"ז¹, וכי מי לא אמר מה טובי וכן בסליחות כ"ע.

י וההוא דכף לז הראשון (ומצטרף א) ו

א) על מה ששאל מספק משכח' לה שפ מכל הכף ב"ט חלקי' יתהפך כן[ו]לו לאיסו שיצא מן הכף אחרי הראשון שבקדירה ח החלק האחד מצ"ל אלא ר"ל בתחיבה ו ראשונה כאשר הקש האה) שר"ל ס' עם נגעל פון[רתא]ו. וא גם לפי דע' רבו המי יא [וכש]נשתלחו הנה מישיחי את

ב) ולדרכי, הכ"י ו א) ע"פ ג"ו. ב) לו צ"פ. ד) ו) כן מ"ל. ז)

מהרי"ל החדשות ס' נ האגור תשובה זו דאין 8 יט, ב ועיין תוס' ע 9 דאם לא כן תקשי מנהגים הנ"ל.

טעיה י: ב.מ. דף 157, 1 סמ"ק ס' ריג (עו) ואם תחב [הכף] ב' פ להצריך ב' פעמים ס וכתב הגהות מרדכי הו מדתנן פ"ה [מ"ה] דח למאה חולין ולא הכ אחרת הרי זו אסורה ע הוא כמו כף אחרת או

טירנא מנהג אלול אות צג ז"ל "מהרי"ל היה נוהג לברך ברכת נטילת ידים וברכת התורה בהשכמה, וכן כתב בליקוטי מהרי"ל, ואח"כ היה מדלג בעת שאמרוהו הקהל. וכתב מ"ה ו אין לפקפק על מנהג העולם שאין מברכין בהשכמה הואיל וכל מה שאומרים הוא דרך רצוי, דאם לא כן תקשי לך בכל ימות השנה שנוהגים מקצה לומר אשרי כו' אלא ודאי הואיל ודרך רצוי אין קפידא, ומקורו השובה זו. מהצעת דבריו משמע שדעת רבינו שהעיקר לברך רק שאין לפקפק על מנהג העולם. 1 כשהשכים ללמוד קודם עלות השחר, ספר מהרי"ל ה' תפלה. 2 אפילו כשלא למד לפני סליחות, כן נ"ל, עיין המשך. 3 עיין שו"ת מהרי"ל החדשות ס' א ובהערה 2 שם מה שקשה על דבריו כאן. 4 דכולהו ברכה אחת ולכן אין פותח א' נשמה בברכה משום דכמוכה לחברתה, ספר מהרי"ל שם. ועיין שו"ת החדשות הנ"ל עמוד ג ובהערה 19 שם מה שקשה על דבריו כאן. 5 כדברי הטור או"ח סוף ס' מו שברכה של אחמול אינה על הלמוד שלפני עלות השחר, וכן נהג מהרא"י ודודו מה"ר אהרן פלומיל, עיין פו"כ ס' קכג. 6 ואח"כ רצאי ללמוד כל השקת נפשו, אבל בני אדם העומדים ממתנם כשיאיר היום ונכנסין מיד לבהכ"נ לא יאמרו בבית כלום, ספר מהרי"ל ה' תפלה. 7 מיהו (כלומר בנגוד למנהג רבינו) אין לפקפק על מנהג העולם שאין מברכים בהשכמה, הגהות כנהגי ר"א טירנא מנהג אלול אות צג. ובזה יובן מה שהביא האגור בס"א דפסק רבינו דצריך לברך על פסוקים דרך התנונים, וכן משמע בשו"ת

טעיה ה: פ. עמוד רנא; ב.מ. דף 157, א באמצע ס' קעט; אגור ס' רנב. 1 הוס' ברכות מח, א ד"ה ולית. 2 הגהות מיימוני תפלה פ"ה אות ט, מ"ב ד"פ ס' תקט, תפ"ו מ"ב ח"א ס' כו. 3 שו"ת הרא"ש כלל ד ס' יט, הובא בטור או"ח ס' קכד. 4 ע"פ יבמות קד, א. לפי גרסת התשובה כאן "ומ"מ ומה שכתב לעיל "קצת נראה", משמע שלא הכריע לגמרי, אבל לפי גרסת האגור המובא בהילופי גרסא אינו משמע כן. ועיין ב"י או"ח ס' נה (דף נו, א) שהביא בשם מהר"י בי רב לצרף י"ט, וכן פסק בשו"ע שם סעיף ד, אבל הט"ו שם ס"ק ד פקפק, ועיין משנה ברורה ובאור הלכה שם. ועוד עיין מג"א שם ס"ק א הם דווקא אחד או אפי' יותר, וכן במשנה ברורה. טעיה ט: פ. עמוד רנ; ב.מ. דף 157, ב באמצע ס' קעט; ספר מהרי"ל ה' תפלה; הגהות מנהגי ר"א טירנא מנהג אלול אות צג; אגור ס' צב. איתא באגור ס' א, בעל שבלי הלקט כתב בשם ר"ם מרוטנבורק דצריך לברך כשהוא משכים, היינו דוקא כשלומד, אבל אם מתפלל התנונים א"צ לברך, והראב"ד כתב צריך לברך כמו כן על מקרא וכתובים, ופסוקים מכלל מקרא הם. וכן פסק גדול בדורו מהר"ר יעקב מולין ז"ל. משמע שדעת רבינו לברך על פסוקים כשאומרים דרך התנונים. וכן משמע בשו"ת מהרי"ל החדשות ס' מה סעיף ב, ע"ש. והנה האגור בס"א צב כתב בשם רבינו שאין לחוש כי אין אומרים הפסוק דרך למוד רק דרך בקשה ושבה וריצוי ולא דרך למוד, ומקורו השובה זו. ולכאורה הרי פסקי הללו סתרי אהדדי, והב"י או"ח סוף ס' מי הביאם ולא העיר עליהם. ונר' ליטב על פי מה שהביא ההגהות מנהגי ר"א

6) Levi ben Habib, ca. 1483-1545

ספר

שאלות ותשובות
מהרלב"ה

אשר איזן וחיקר גאון ישראל
רבי לוי ב"ר יעקב ׳חביב
רבה של ירושלים

מהדורה חדשה ומתוקנת
ע"פ דפוס ראשון
בצירוף מקורות, הערות ומפתח מפורט

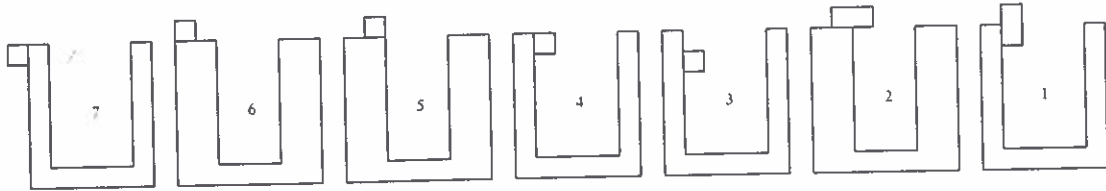
מכון קרן דא"ם

ירושלים תשס"ח

נר"ה שלפני המצוי. ולפי שדחק רש"י בחזק קטנה שפרטה כנוס) והוא זה (צ"ח מס' 17). וראיתי אדם גדול הלך הוא הריטב"א ז"ל (ד"ה איתבר) שפירש כן, ולדעתי שלא רצה בו רש"י מטעם דנראה מבחון צריך שיהיה לעונדים לפני המצוי בדרך ר"ה, אמנם זה אינו נראה לחי לא לפני המצוי ולא לאחוס העונדים צהו משתריא וכו"ו.

לומר אופן ג' בנראה מבחון ושוה מצפנים (ופירוט אותו בכוחל כנוס) והוא זה (צ"ח מס' 17). וראיתי אדם גדול הלך הוא הריטב"א ז"ל (ד"ה איתבר) שפירש כן, ולדעתי שלא רצה בו רש"י מטעם דנראה מבחון צריך שיהיה לעונדים לפני המצוי בדרך ר"ה, אמנם זה אינו נראה לחי לא לפני המצוי ולא לאחוס העונדים צהו משתריא וכו"ו.

סימן טו

ש"צ המתפלל עם הציבור ואומר בקול רם ג' ברכות ראשונות אם יאמר עננו בין גואל לרופא

וקודם כל דבר אומר כי קשה בעיני לבאר מהכרח הדין אי וו היא דרך ישרה האם מה שעשה השליח יציור או מה שחפסו עליו, אחרי ששני הדברים הם צנויים על מנהג זר כפי שרשי הדין והוא חפלה השליח יציור ביחד עם הצבור בקול רם, כי הדין פשוט שצריך כל בני הצבור להתפלל בלחש כל א' וא' צינו לצין עצמו גם השליח יציור, ואחר כך יחזור השליח יציור התפלה בקול רם, כאשר כתב הרמב"ם ז"ל (פ"ט בהל' תפלה ה"ב) ושאר כל הפוסקים כלם. ודבריהם לקוחים ממנה ששנינו צר"ה (לג') כשם שר"ץ חייב כך כל יחיד ויחיד חייב ר"ג אומר שליח יציור מוציא את הרבים י"ח, ומצינו בגמרא (לד') אמרו לו לר"ג לדברך למה הצבור מתפללין, אמר להם כדי להסדיר שליח יציור חפלה, א"ל ר"ג לדבריהם למה שליח יציור יורד (לפני) (לפני הציבור), א"ל כדי להוציא את שאינו בקי, א"ל כו'. הרי נראה מכאן מבורר כי אליבא דכולי עלמא הצבור מתפללין ראשונה ואחר כך חוזר השליח יציור התפלה בקול רם, ואם כן בגדון שלפניו שלא עשו כן אדרבא הצבור והשליח יציור כלם התפללו ביחד אף נוכל לומר שהשליח יציור עשה כדון או החופס עליו דבר כדון.

ולכן נלע"ד כי פתח השער אשר נוכל לבא בו כדי לבאר נידון שלפנינו הוא מהמנהג עצמו, רוצה לומר מנהג בני ספרד הנזכר למעלה שצעה מנחת ערב הצבור שליח יציור כלם מתפללין ביחד, ולראות האם יש אי זה דבר שאומר השליח יציור בחוף התפלה ואינו חושש שיכוונו אליו הצבור, וזה עפ"י סמך משרשי הדין, ומשם יבאר פרט הדין שלפנינו כמו שאזכיר ב"ה. ואריך ראשונה אם כן לפ"ז ללמד זכות על המנהג הנזכר אחר התקירה עליו מאי זה דבר הוא הגירעון שיש בו, רוצה לומר אם הוא מלד הצבור שהם מפסיקים באמצע התפלה לענות קדוש, או מלד

76

נשאלתי

מאתך האם על דבר הלכה למעשה אירע צניכס ביום אום חענייה אסתר, אשר המנהג במקומכם שהשליח יציור אומר עננו לצד חפלה המנחה ואינו מאריך בפליחות וידוים באמצע התפלה, ולכן עלה בלבו השליח יציור שלא לחזור התפלה אלא התפלל ביחד עם הצבור כדרכנו הספרדיים בשאר הימים שהש"צ אומר בקול רם וכל הצבור אומרים אחריו מלה במלה, וזה עד סוף ברכה שלישיה בלצד כדי שיוכלו לענות אחריו קדוש, ומשם והלאה כל א' וא' מהצבור מתפלל צינו לצין עצמו, גם השליח יציור מתפלל בלחש צינו לצין עצמו עד שמגיע לברכה רצה שאז חוזר להשמיע קולו כראשונה כדי שישמעו עמו הצבור בתודים, וגם אז ככה עשה השליח יציור, וכשהגיע צין גואל לרופא קבע עננו ברכה צפני עזמה בקול רם כדון השליח יציור. וכתבת כי נמצא צניכס איש נצון וחכס שחפס שליח יציור ואמר שעשה שלא כדון וצריך ברכה לצטלה, כי מאחר שכל הקהל לא היו מכווין לברכה השליח יציור אדרבה כל אחד ואחד מהם היה מתפלל צינו לצין עצמו ולא היה אז חוזר התפלה, אם כן דינו כיחיד ויחיד אינו קובע ברכה לעצמו (וענייה צ"ה). זהו פרט המעשה ובקשה ממני אודיעך דעתי הקצרה עליו. ועם היות ידעתי שלא ידעתי, גם ידעתי כי תהלה לאל נמצאו צניכס אנשים חכמים שלמים ובפרט החכם השלם הר"ר נתנאל י"ח, עם כל זה למלאה רצונכם חפצתי כי זכרתי מאמרם ז"ל (סנהדרין י"ג) אמר רב המנונא אין תחלת דינו של אדם אלא על דברי תורה שנאמר פוטר מים ראשית מדון, ופרש"י, פוטר מים שפוטר את התורה מעליו הוא ראשית מדונו, תורה נמשלה למים דכתיב הוי כל מלא לכו למים ע"כ, לכן לא ראיתי לפטור את עצמי בשום סבה בעולם מלסדר בקולר הנראה לע"ד.

בשתריא, ועי' מהרש"א בתורה"ה כותל שצדו שהקשה ותיירך כן. ועי' קרבן נתנאל אות ב' שהביא דברי רבנו ותבהו עליו דודאי לדינא מורה רש"י לציור הריטב"א והוכיח כן מפ"ש"י סוכה י"ב, ועי' חנוניא א"ח סי' ס"ז אות ג' ד' שדחה דבריו.

ש"ג שהוכיח מהר"ו רבנו כהר"ו ודלא כדברי הב"י. 6. כונת רבנו דכאחר דרש"י חולק על ציור הריטב"א וס"ל דכה"ג אינו נראה מבחון א"כ יקשה דהא בגמ' דרמי חזק קטנה שפירצה לגדולה לנראה מבחון דהוא ענין ציור הריטב"א, לזה פירש"י החכם שאני דהא גדולה בהו

שאין עשרה ואפילו רוב עשרה ששומעים קולו ומכוונים למה שהוא אומר, והסנה היה כי עדיין הם מתפללין ורוצים לגמור תפלתם, ולא ראינו ולא שמענו מי שמדקדק בזה מעולם. ועם היות כי בתפלת המנחה אין נשיאות כפים ואם כן אינו אומר אלדינו כו', עם כל זה צצבור קטן שאין בו כי אם עשרה ראינו שנהגים המנהג שלנו אפילו בתפלת השחר לקנה הנזכרת. גם פעמים רבות אפילו צצבור גדול בתפלת המוסף ביום השבת כשהאריכו הצבור בתפלתם והיום גדול, משום דוחקא לצבורא ראינו שנהגים כן ומתפלל או השליח ציבור תפלתו כמנהגו, ולא ראינו מי שדקדק בתפלת אלדינו כזכר עם היות שדוקא השליח ציבור יכול לאומרו ולא היחיד כאשר כתבו כל הפוסקים. הרי שדעת בני המנהג הזה היא שתפלת אלדינו אף על פי שנתקנה לאומרה צצבור אין צריך שיכוונו הצבור לתפלת השליח ציבור אלא השליח ציבור לבדו יכול לאמרה כיון שהוא בתוך הצבור ומגמלאים עמו. ואף על פי שכפי הנראה גם זה שלא כפי שרשי הדין כמה שכתבו המפרשים ז"ל במשנת אין פורסין על שמע ואין עוצרין לפני המיכה נפחות מעשרה (בגילה נג), כי כפי הנראה שם מדברי רש"י ומוספות ז"ל (ד"ה אין פורסין) במתלוקתם על כמה אנשים שלא שמעו קדיש וצרכו יכולים לחזור ולפרוס על שמע אם צריך ז' או ו' או די בחמשה או אפילו על אחד לפחות, נראה (שדעת) [שלדעת] כלם צריך עשרה אנשים בין כלם שיכוונו וישמעו ויענו אחר השליח ציבור. וחדוש גדול הודיענו בעל ההגהה

השליח צבור שראוי לו להתפלל חפלתו בלחם לא בהשמעת קול, כי לע"ד אין ערעור כלל כנגד המנהג כי אם מאלו הב' דדקין, ובתנאי שכל א' וא' מהצבור יאמר מלה במלה כל חפלתו אחר השליח צבור ולא יסמוך על השליח ציבור אפילו בתיבה אחת.

ואומר כי לע"ד אין גרעון כלל במנהג מזד הצבור, ואף על פי שכשתתפללים עם השליח ציבור ביחד הם עונים קדוש באמצע התפלה אין זה הפסק כלל, וכן כתב הר"ף בשם רבינו האי גאון בפרק מי שמתו (ברכות יג: ב"ה"ד) ביסוד שלא התפלל שמתפלל עם השליח צבור מלה במלה עד קדוש, וכן כתבו שם התוספות (כא: ד"ה אין), וכן הרמב"ם ז"ל (פ"י בהל' תפלה ה"ט) וכל הפוסקים, וכי היכי דאין עניי קדוש ואמירת כל נוסח הקדושה עם השליח ציבור הפסק ליחיד המתפלל עמו מלה במלה הכי נמי אינו הפסק לצבור, ואם כן אין הגרעון במנהג הנזכר מזד הצבור. ונראה כי הגרעון הוא מזד השליח צבור, וזה כי כיון שתפלתו בקול רם בכל השנה כלה וולתי ר"ה וי"ה אינה כי אם להוציא את שאינו בקי, אבל הבקי צריך שיחפלה הוא בעצמו תפלתו, א"כ גם השליח צבור צריך להתפלל לעצמו תפלה ראויה כדי להוציא את עצמו, וידוע הוא לכל שדין התפלה להיותה כראוי הוא להיותה בלחם כאשר כתבו כל הפוסקים ואיתא בגמרא בפרק מי שמתו (ברכות כד:) ובפרק אין עומדין (שם לא:) וזהו דד גרעון שיש במנהג הנזכר לע"ד כפי שרשי הדינין.

ועב"ז ראו הראשונים מיסדי המנהג הזה שלא לחוש לגרעון הנמנע במנהג הזה בערך גרעון גדול ממנו שנמצא במנהג האחר שהוא מנהג בני החלמוד, עם היות שהגרעון הוא אינו מזד המנהג בעצמו והרי הוא שלם מכל דד, כי אם מזדנו אנתנו שבעינותינו שרבו לבנו פונה לבטלה ולדברי שחוק בעת התפלה וליכא י' דזייתי לברכת שליח ציבור, וכבר כי הרא"ש (כלי ד' דין י"ט) כי כשהוא כן קרוב הדבר להיות ברכה לבטלה. ולכן צראותם מעט הבאים להתפלל בעת מנחת ערב ראו חכמי הדור כי כשר הדבר שישיע השליח צבור קולו בתפלתו ואל יכניס עצמו בספק ברכה לבטלה כי זהו רע גדול בערך השמעת הקול או הגבחתו בתפלה, ובפרט כי כיון שהוא לקנה כדי שיענו הצבור קדוש אחריו אינו נראה מקטני אמנה וגם לא מנציחי הבעל כי אם מעבדי יי' החרדים אל דברו ומקיימי מצות לא תשא את שם כו' על פי פירוש ז"ל (ברכות לג.) זה המצרך ברכה שאינה נריכה. הרי למדתי וזאת על מנהגינו בני ספרד, עם היות שכפי האמת מנהג האשכנזים ורבים אחרים שנהגו שגם בעת מנחת ערב השליח צבור מתפלל ראשונה בינו לבין עצמו ואחר כך מתפלל בקול רם כדי להסדיר הקדושה עם הצבור הוא יותר כשר, גם אצל מרי הרב זלה"ה ראיתי פעמים רבות קורא חגר על מנהגו ומשבת מנהג האחרים, מכל מקום אחרי שלמדתי עליו וזאת ושיש לו על מה שיסמוך הריני בא ללמד ממנו נדון שלפנינו.

ואומר כי הנה מלאנו ראינו לנהגים המנהג הזה כי פעמים רבות כשהשליח ציבור מתפלל חפלתו בקול רם ביחד עם הצבור הוא אומר אלדינו ברכנו בברכה וכו' כדרכו עם היות

1. עיי' ב"מ א"ה ס"י ג"ה סק"ח שכתב דאין להקל ברוכ בנין.

→ המיימונית ז"ל (הל' תפלה פ"ה אות טו) שאם אחד מהעשרה הוא מתפלל יכולין לומר קדיש עמו שהרי נקרא חוץ בני ישראל, ואולי לדעתו ז"ל ה"ה נג' או בדי' וגשאר הרוב שהם מכוונים, אבל בעוד שאין אפילו הרוב שמכוונים לקדיש וצרכו שאומר השליח ציבור אין לנו. ואם כן גם בזה אנו צריכין ללמד וזאת על המנהג הנזכר מתפלת אלדינו שאומר השליח ציבור באמצע התפלה כזכר.

→ **דברא"ה** לעניות דעתי לומר כי חלוק גדול יש בין תפלת אלהינו לקדיש וצרכו וקדושה, וזה כי עם היות שכלם נתקנו לאמרם שליח ציבור בעשרה עם כל זה תפלת אלהינו נתקנה לאמרה השליח ציבור אבל אין הציבור מחוייבין לענות אחריו, ואם כן כל עוד שימצאו עשרה אנשים מקווצים צבית אחד יכול השליח ציבור לאומרה אף על פי שהם יהיו עסוקים בתפלתם ולא יכוונו למה שאומר שליח ציבור, אמנם הקדיש וצרכו וקדושה שצריכין הצבור לענות אחר השליח ציבור צריך שיהיו מכוונים ושומעים לשליח ציבור, ובאופן אחר שהציבור מתעסקים בתפלתם לא יוכל שליח ציבור לאומרם אף על פי שיהיו שם נמצאים צבור. ואם כן גלמוד מזה סגרת בני המנהג הזה מיוסדת על פי שרשי הדין שהיא כי כל דבר שצריך עשרה אם הוא מהדברים שצריכין הצבור לענות אחר השליח צבור צריך שיהיו מכוונים השומעים ולא יעסקו בתפלתם, אמנם אם הוא מהדברים שאף על פי שלא נתנו לאמרם כי אם צצבור עם כל זה הם תפלה שצריך השליח ציבור לאמרה ואין לצבור לענות אותה התפלה עם השליח ציבור, יכול השליח צבור לאמרה אף על פי שאין עשרה שיכוונו לשמוע מה שאומר השליח ציבור כי הם עסוקים בתפלתם. ואחר שתפלת ענו

דברי שכתבתי, שלא דקדק הרב כי אם כשיהיו עשרה מקובצים במקום אחד.

רבצה אף אם יחלוק חולק כנגד הראיה שהבאתי מספרת בני המנהג כמה שמחפלי השליח יצור אלדינו באמצע התפלה, ויאמר ערבין ערבא לריך ואם אמת הוא הדבר גם כנגד יש הקושיא שהקשינו למעלה בשם התוספ לשליח יצור, ואין ראוי לעשות כן כי הרי הוא כיחיד באותה שעה. או אם יחלוק גם כן מזה אחר ויאמר שאין משם ראיה כלל לזכרת עניו כי על הרוב לעולם הצבור משלימין תפלתם קודם שיגיע השליח יצור לתפלת אלדינו ולעולם איכא עשרה דייחי לשליח יצור כשמתפלל אלהינו. (אבל) [אפילו] אם ימצא חולק על אותה הראיה מאחד מאלו הצדיק עם כל זה (החלק) [החלוק] שכתבתי נראה נכון לזכרת עניו על פי דברי הרשב"א ז"ל שלא דקדק כי אם כשיהיו מקובצים במקום אחד עשרה, ואם כן לדעתו ז"ל בנדון שלפנינו כיון שכל הצבור נהקבצו להתפלל מנחה תענית, גם השליח יצור בתורת שלוחם החליל להתפלל כיון שסדר הקדושה באמצע התפלה, אם כן הדין עמו כמה שקבע עניו באמצע כדון שליח יצור, ולא ליעבד חרמי דסחרן אהדי אם היה מתפלל עניו בשומע תפלה, ובא' מצי' הדברים האלה יותר טוב בעיני מה שעשה השליח יצור מספרת מי שחפס עליו. ועוד משניהם אם היו מתפללים חתלה בלשם הצבור והשליח יצור ואחר כך היה חוזר השליח יצור התפלה כדון החלמוד בכל הימים, ודי לנו הצער ללמד זכות על מנהגינו בשאר הימים מלהוסיף על המדה, כי מעולם לא ראינו מי שנהג בכך, ולכן מאן והלאה לא יעשה כן במקומכם. והו הנראה לעניות דעתי כמה כדון שלפנינו עם רוב הטרדות ומיעוט הפנאי, ועל משכילי עם ונבניהם עם החכם השלם בראשם להוסיף או לגרוע כאשר יראה בעיני שלימותם.

כשקובע אותו הצבור באמצע התפלה עם היות שהיא מהדברים שנתקנו לאומרים השליח יצור עם כל זה אין הצבור צריכים לענות אחריו, אם כן הרי דינו מבוחר שיכול השליח יצור לאמרו כל זמן שהצבור עמו בבית אחד ומתחלה בתורת ש"צ ירד להתפלל כיון שסדר הקדושה באמצע התפלה הע"פ שהצבור לא יכוונו ולא ישמעו לש"צ לנסת היותם עוסקים בתפלתם, כי אז לא ידק עליו צודאי להקשות מה שהקשו בגמ' והענין יצור וכי יחיד קובע זכרה לעמו, וצפרו כשהתפלל אותה בקול רם כאשר בא בהון דברך.

דלמען לא יהיו כל דברי אלה סגרא בלי ראיה הרי לפניך תשובת הרשב"א ז"ל והוא סי' פ"א מקיימת אותם בדין עניו ז"ל, עוד שאלת י' שקבלו תענית ומקצתם אינם צ"ה אם יוכל ש"צ לומר עניו זכרה בפני עצמה כאלו כלם שם, או לא ואומרה בשומע תפלה, ואם יש לה דמיון לאותה שאמר צ"ה (לה) עם שבשדות דאיני ש"צ מוטיא אותם יד מוכתם או לא. תשובה לעולם ש"צ אין אומר זכרה בפני עצמה עד שיהיו שם י' דיחידים דמו, והגע עמך אם היה כל אחד ואחד מתפלל בפני עצמו בביתו אין אומרים אותו אלא בשומע תפלה, ואפילו בשעה שהם מתפללין כל א' לעצמו צ"ה כחידים הם באותה שעה, והוא הדין והוא הטעם לש"צ, שאין שליחות ליחיד עד שיהיו י' מקובצים במקום אחד. ואותה דעם שבשדות (רבותא) [דכיתה] בשיש י' צ"ה דוקא הא פחות מי' אין לו שליחות ואינו מוטיאן וזה נראה לי פשוט ע"כ. והם עצמם דברי העור אורה חיים וכו' ז"ל, ואפילו אם יש עשרה צעיר שמעתיים אם אין עשרה צ"ה אינם יכולין לקבוע זכרה, עד כאן לשינוי, כנראה שבדברי אלה היעחקו מדברי הרשב"א ז"ל, והרי אם כן נראה מאן קיים

סימן טז

טבילת כלים חדשים אם מותרת ביו"ט לדעת הר"י וזהרמב"ם

צודאי נראה שמוחר כדברי בעל אדם והוא שכתבתי, ומדברי הרא"ש ז"ל למדס, ח"ל שכתב בפסקיו בפרק י"ט שחל וביצה פ"ב סי' כ"ג, הביא הר"י ז"ל (ו) טעמא דרב יוסף דאמר משום קמיטה וטעמא דרב יבני דאמר שמה ישא ושנק טעמא (דרבא) [דרבה] דאמר גורה שמה יעבירו ארבע אמות ברשות הרבים וטעמא דרבא משום דנראה כמתקן, ומהמתי למה האריך לפרש משנה זו מה שיך טבילת כלים האידנא, ועוד לפי הטעמים שכתב מותר להטביל כלים חדשים ביום טוב, הילכך נראה דטעמא (דרבא) [דרבה] עיקר דהלכתא כותיה לגבי רב יוסף וכן מצינו זה הטעם גבי שופר ולולב ומגלה (רי"ה כ"ג), וכן רבא בתרא הוא, ומאלו שני הטעמים אסור להטביל כלים חדשים ביום טוב ע"כ. הרי כתב הרא"ש בפרושו דלדעת הר"י מותר להטביל כלים חדשים ביום טוב.

גם צענין טבילת כלים חדשים הנלקחים מן הגוי שנקשה ממני אודיעך דעמי הקצרה אם מותרת ביום טוב לדעת הר"י והרמב"ם ז"ל או לא, יען כי מלאת שכתב בעל אדם והוא (היה) [היה כ"ג], שלדעת הר"י מותר, וכפי הנראה הוא הדין לדעת הרמב"ם ז"ל, ובעל מגיד משנה ופ"ד מהלכות ימים טובים ז"ל כתב דאסור לדעת הרמב"ם ז"ל. עוד קשה לך בלשון הרמב"ם ז"ל שבפרק כ"ג מהלכות שבת והיה נהן טעם לאסור טבילת כלים משום מתקן ובהלכות י"ט פ"ד (היה) אסרם מטעם שמה ישא לא מטעם מתקן, וכפי הנראה בגמ' בפרק י"ט שחל וביצה (ה) מאן דס"ל טעם שמה ישא לית ליה משום מתקן מאן דליה ליה משום מתקן לא צריכא ליה טעמא דשמה ישא. **על** הכל אושיבך בקוצר, ואומר כי לדעת הר"י ז"ל אם לא תפסל בלשונו בדרך פלפול בעל מ"מ על הרמב"ם ז"ל

2. עיי' טור ושו"ע ארוח סי' קכ"ד סי' פ"ב ופ"ד הל"ב סי' א' ודבריו.

Asker ben Jehiel, ca. 1250-1327
"

שאלות ותשובות

לרבינו אשר בן יחיאל זצ"ל

מהדורה מתוקנת

עם תשובות חדשות
תיקונים על פי כתבי יד ודפוסים ראשונים
מראי מקומות והערות

בעריכת
יצחק שלמה יודלוב

עזר המשפט
מכון אור המזרח
מכון ירושלים • תשנ"ד

לאמרם בעשרה, וכשאין תשעה צדיה הכנסת המכונין לזרכת שליה צבור נראה כזרכה לזטלה לכך כל אדם יעשה עצמו כאלו אין תשעה זולתו ויכוין לזרכת החון. ולכן צימי אבותינו יחדו עשרה צטלנין להיות תדיר צדיה הכנסת ולכוין לשליה צבור מראש ועד סוף. והמומרים עם החון נראה כקלות ראש.

ובברכת יוצר וערצית אני אומר עם שליח צבור בנחת כי אין אדם יכול לכוין תדיר עם החון בשתיקה וגם אם היה אדם מכוין לדברי שליח צבור בשתיקה ובאמצע הזרכה פנה לצו לדברים אחרים הרי הפסיד הזרכה כי הפסיק באמצעייתה, אבל כשאדם קורא בפיו ואף אם קרא מקצתה בלא כוונה יאל, כדאמרינן בזרכות² עד כאן מצות כוונה וקריאה מכאן ואילך מצות קריאה בלא כוונה. ואמרינן בירושלמי³ מחזיקנא טיבותא לרישי דכי מטינא למודים כרע מגפשיה. וכשאני מגיע לסוף הזרכה אני ממחר לקיים זרכתי קודם שיסיים החון זרכתו ומכוין אני לענות אמן אחר זרכת החון. וגם⁴ דבר פשוט הוא שאין לומר קדיש עם החון כי אין אומרים קדיש אלא בעשרה, וצריך להצין לחון ולענות אמן יהא שמייה רבא אחריו. כמו כן בקדושה אומר החון נקדישך ונערינך וכו' עד שמגיע לקדוש ואז עונין הצבור קדוש. ובסליחות נהגו להפסיק בוסלח אתה אע"פ שאומרו פעם שנית מאי נפקא מינה כמה פעמים כופל ושונה בסליחות ותחנונים, והלא הוא מתחיל כל סליחה סלה לנו אבינו וכו' אע"פ שכבר אמר אותו בתפלה. ושמעתי מאבא מארי ז"ל שהי' אומר על כל זרכה וזרכה שהיה שומע בכל מקום זרוך הוא וזרוך שמו. וזה הוא שאמר משה רבינו עליו השלום⁵ כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלהינו. ועוד אפילו כשמוזכר לזדיק צער ודס צריך לזרכו שנאמר⁶ זכר לדיק לזרכה. וגם שמעתי כל העולם שאומרים יתעלה וישתבח כשאומר החון זרכו ולכן מאריך בו החון, וסימן לדבר מודים שמאריך בו החון כדי שיאמרו הקהל מודים דרצון.

ב

ובברכות שמונה עשרה אין לשנות ממטבע שטבעו חכמים ולא שמעתי ולא ראיתי מעולם כי אם ושבענו מטובך¹ וקאי על הקדוש זרוך הוא ולא על השנה, וכן בכל הזרכה זרך עלינו ותן טל ומטר ושבענו מטובך וזרך שנתינו והמשנה הפסיד. ואין לומר ותכניע כל אויבינו אלא ותכניע² במהרה צימינו. כי יש לי קונטרס מעשה ישן וכחזו בו כל הזרכות של כל השנה וסכום כמה תיבות יש בכל זרכה וזרכה וכנגד מה נתקנה, וכחזו בו תשעה ועשרים תיבות יש בלמשומדים משום דמשומד כופר בתורה שכתב וזתורה

ואילך הובא בב"י אר"ח ס"י קכה. 5 דברים לב, ג. 6 משלי י, ד. כ ו לא: ושבענו מטובך. 2 כ"ה כד"ק וכו' א. בדפוס ר"ב ותכניעה [?]. ובויל' ותכניעם.

הואיל ויש לשעורים עליוהא אחרונה צפת לכן אין מזרכין על השכר זורא פרי האדמה, ועוד כיון שהמשקה צלול ואין השעורים נכרים בהם עקרו על שם המים. ולא שייכא להא דרצו ושמואל³ כל שיש בו מחמשת המינין מזרכין עליו זורא מיני מזונות לפי שאין צשכר אלא טעם בעלמא מידי דהוה אשתיחא שמזרכין על רכה שהכל. ומי שעורים אלו גריעי ממי שתיחא רכה שנשתיח רכה נשאר בה הקמח שמערבים בה. אבל צמי השעורים אין מהשעורים בתוכם כלום אלא מי צישול השעורים מתמנה לצד אחד ואין בהם אלא קליטת טעם וכן של השעורים. ואע"פ שהשעורים נעשים דייקא ואם היה אדם רונה לאכול מהם היה צריך לזרך זורא מיני מזונות מ"מ עיקר צישולם בצביל המים ואין נמשכין אחר השעורים. ולא דמי למיא דשלקי דהנך עיקר צישולם בצביל הירקות הלכך כיון שנחנו הירקות טעם בהם הולכים אחר הטעם. ואפי' אם צשלו הירקות לצורך מימיהם לרפואה כיון שכל העולם מבשלים אותם לאכילה לא נשתיח זרכת המים בצביל זה שמבשלים עתה לרפואה ואין החולה צריך לאכילת הירקות.

טז

ובשים יוצאין צימון של אנשים כיון שמסובין יחד דנשים מומנות לעצמן כל שכן דיוצאות צימון של אנשים.

יז

וששאלת מי שלא נתמלא זקנו כמה פעמים יכול להתפלל באקראי¹. דע שיכול להתפלל באקראי כאחד מצני העיר שמתפלל כשיעלה על לבו ובלבד שלא יחמנה מפי הצבור או מפי שליח צבור הממנה אותו להקל מעליו ולהתפלל בעדו לשעוה.

יח

ועל שמקרין לתוקע, מנהג כשר הוא מחמת שאימת צבור הוא על התוקע וזהו הוא איכא למימר שמה יטעה, והפסק אינו כמו גביל לתורי¹.

יט

7 ונראה לי שיש לגעור באותן המגזיחים קולן צי"ח ואומרים עם החון תפלת י"ח וקדושה. ואף לרבי יוחנן דאמר¹ ולואי שיחפלל אדם כל היום הני מילי ספק התפלל ספק לא התפלל. אבל היכא דהתפלל כבר אסור להתפלל שנית. והחון מתפלל להוציא את מי שאינו זקי, והקהל יש להם לשחוק ולכוין לזרכת החון ולומר אמן, וכשאין תשעה צדיה הכנסת המכונין לזרכת שליח צבור קרוב הוא צעיני זרכת שליח צבור לזטלה כי נתקנו זרכות לשליח צבור

3 שם לח, ב. יז ו ראה להלן ס"י כב. יח ו ברכות מ, א. יט ו ברכות כא, א. 2 יג, ב. 3 ברכות ב, ד (דף ה, א). 4 מכאן

י. נ"י (ד"ה ואלו) מהיאל נדנה מ"ז (פ"ב): כ. שם בגמרא וביבמות פ' (ע"ב): ל. הגם מיימוניות בפרק ה' מהלכות תפילה (הר"ח) ומה"מ מה"מ מיוענטורג דפוס פראג סימן תקטז דפוס לטי סימן רנ: מ. (נ"י ד"ה סמוך בהגה מיימוני פ"ט, בס"מ מהר"י ב"ר רב והאגור סימן (רס"ו) (רנב) (שם שו"ת מהר"ל סימן ק):

מבואר בדברי הכל זו (סימן ט) שמשם מקור אומר דין, שכח ח"ל, ואין לומר תהלה לדוד נמנחה עד שישלמו לצד למנון, כדי שאמר עליו קדיש של תפלה מנחה, ולכן פסק רב עמרם (ה"א סימן ד) שיש למנון לומר ישמח בתפלת שמריה לפני החינה מעומד, כדי לומר עליו קדיש, עכ"ל. הרי לפניך

מזמנה זה לאמירת ש"ץ ישמח מעומד שהוא כדי שלא להפסיק דין ישמח לקדיש, הכי נמי כן הוא באשרי קודם לקדיש נמנחה, והא דלא הוהירו כן באמירת פסוקי דזמרה בשמריה, שלא יאמר עד שיהיה מנין, משום דפסוקי דזמרה יש שהיה באמירתם ודרך לכה מנין נמשך זמן אמירתם, מה שאין כן

יחסר הקדיש, וכן נוהגים בכל יום באמירת תהלים בנזקק בלא מנין, שאומרים אח"כ קדיש כשיצאו מנין, וספיר עבדי, כן נראה לי: דאינו יכול להתפלל עמהם ואפילו הכי מנטרף. ותמוה ליה דשאני ברש"א דאע"פ שהוא מחפלו ואינו יכול להפסיק ולענות עם הצבור, מכל מקום יוכל לשמוק ושומע כעונה כמו שכתוב לקמן סימן ק"ד סעיף ו', מה שאין כן בש"ן. ובנ"י הביא עוד בשם האגור (סימן רנב) בשם מהר"ל (שו"ת סימן קנ) דרצה מתחלה ללמד דמנטרף הי"ן עמהם, כיון דלרבי יהושע בן לוי בגמרא (נדרים מו. ט) מנטרף אפילו קטן המוטל בעריסה, והוא ביותר תמוה, דהא אף לא קיימא לן כרבי יהושע בן לוי כמבואר לעיל מזה בב"י (שם, ואפילו ר"ת (מסופות ש"מ, ה ד"ה ויהי) שפוסק כרבי יהושע בן לוי, מכל מקום לא רצה לעשות מעשה כדברי עלמו, ואין ניקוס ונעשה מעשה. ויותר מזה שנדמה מילתא למילתא, מה ש"ל עליו דלמא שאני י"ן שהוא גרע מקטן, דאין בו קדושה, כמו שכתב ב"י בסימן ד' (ד"ה ומשמע מדברי

בשם הוזהר (ה"א קסז, ט) דסלקא מיניה נשמח ולא היה בכלל קדושה, דעמיס טעמא דמוחא ורוח מקאצחה שריית עלוהי. ומו נראה לענין דלפילו רבי יהושע בן לוי מודה דלא ינטרף, כיון דאפשר להעיר אותו משמחו למה נלךף אותו כשהוא י"ן לכתחלה, ולא דמי לקטן שאי אפשר לעשותו גדול, ולא דמי למה שכתוב (וינחמ קד. ט) כל הראוי לבינה וכו', דשם מיירי לענין עיבוד אס כנר עשה כן, מה שאין כן דעשה כן לכתחלה במילתא דלית בה ריעותא ויש לפנינו להקטן, אף זה אלא חימה. ועוד כתוב באגור שם בב"י, נהי

דכתב הרא"ש (שו"ת ב"ב ד סימן ט) דלרבינן עשרה דליתיה, מכל מקום חזינן דנהגו עלמא לנרף אע"פ שמשפיעים שיחה חולין, אע"ג דלבי מגמגם, דשמא יוכל הראוי לבינה וכו', עכ"ל. יש להפליג על זה, דהיאך מביא ראיה מן השוטים האלו שעושים איסור בהפסקת שיחה בטילה אשר גדול עונם מאוד, ובאמת אינו אומר שחלילה להנטרף עם אנשים פושעים כאלה (אם פושעים כאלה) כשאין מנין וזלזלם, קל וחומר שלא ללמוד מזה הימור י"ן כלל וכלל. ומו דהא כבר קבע בשו"ע הלכה בסימן (קכ"ה) [קכד] [שעיף ד] דאס אף ט'

נכרו וקדיש שהוא חיוב, אבל קדיש שאחר עלינו לא יאמרו: ו רוב שנותיו, ל"ו שנה: ז לענין זה. פירוש, כיון ש"ל דתפילה הוא דרכן: ד ח מצטרף עמהם. דלכל צד עשרה שכינתא שריא, וכתב הר"ל [בן] חביב סימן ט"ו ואולי לפי זה הוא הדין ג' או ד' ונשאר הרוב, עכ"ל. ולי נראה דאין להקל כל כך, דהא עיקר (רמ"ה) [ראייתו] מהר"ל (שו"ת סימן קנ) מאחר דליכא מאן דלמר [נכריה מו, ט] דקטן המוטל בעריסה מנטרף אע"פ שאינו יכול לענות, ואף דלא

זה (ה"ה) מסתמא הביא (שמי"ט) שערות: (ד) או (ט) אס התחיל אחד מהעשרה להתפלל (ט) לבדו (ה) ואינו יכול לענות עמהם (ד) או " שהוא י"ן אפילו הכי ח מצטרף עמהם: L

באשרי שאין שהיה באמירתו, על כן נרץ אזהרה שלא להפסיק, אבל ודאי אס אינע שלא בלא מנין עד אחר אשרי, ודאי כשציל זה לא יחסר הקדיש, וכן נוהגים בכל יום באמירת תהלים בנזקק בלא מנין, שאומרים אח"כ קדיש כשיצאו מנין, וספיר עבדי, כן נראה לי: דאינו יכול להתפלל עמהם ואפילו הכי מנטרף. ותמוה ליה דשאני ברש"א דאע"פ שהוא מחפלו ואינו יכול להפסיק ולענות עם הצבור, מכל מקום יוכל לשמוק ושומע כעונה כמו שכתוב לקמן סימן ק"ד סעיף ו', מה שאין כן בש"ן. ובנ"י הביא עוד בשם האגור (סימן רנב) בשם מהר"ל (שו"ת סימן קנ) דרצה מתחלה ללמד דמנטרף הי"ן עמהם, כיון דלרבי יהושע בן לוי בגמרא (נדרים מו. ט) מנטרף אפילו קטן המוטל בעריסה, והוא ביותר תמוה, דהא אף לא קיימא לן כרבי יהושע בן לוי כמבואר לעיל מזה בב"י (שם, ואפילו ר"ת (מסופות ש"מ, ה ד"ה ויהי) שפוסק כרבי יהושע בן לוי, מכל מקום לא רצה לעשות מעשה כדברי עלמו, ואין ניקוס ונעשה מעשה. ויותר מזה שנדמה מילתא למילתא, מה ש"ל עליו דלמא שאני י"ן שהוא גרע מקטן, דאין בו קדושה, כמו שכתב ב"י בסימן ד' (ד"ה ומשמע מדברי

בשם הוזהר (ה"א קסז, ט) דסלקא מיניה נשמח ולא היה בכלל קדושה, דעמיס טעמא דמוחא ורוח מקאצחה שריית עלוהי. ומו נראה לענין דלפילו רבי יהושע בן לוי מודה דלא ינטרף, כיון דאפשר להעיר אותו משמחו למה נלךף אותו כשהוא י"ן לכתחלה, ולא דמי לקטן שאי אפשר לעשותו גדול, ולא דמי למה שכתוב (וינחמ קד. ט) כל הראוי לבינה וכו', דשם מיירי לענין עיבוד אס כנר עשה כן, מה שאין כן דעשה כן לכתחלה במילתא דלית בה ריעותא ויש לפנינו להקטן, אף זה אלא חימה. ועוד כתוב באגור שם בב"י, נהי

דכתב הרא"ש (שו"ת ב"ב ד סימן ט) דלרבינן עשרה דליתיה, מכל מקום חזינן דנהגו עלמא לנרף אע"פ שמשפיעים שיחה חולין, אע"ג דלבי מגמגם, דשמא יוכל הראוי לבינה וכו', עכ"ל. יש להפליג על זה, דהיאך מביא ראיה מן השוטים האלו שעושים איסור בהפסקת שיחה בטילה אשר גדול עונם מאוד, ובאמת אינו אומר שחלילה להנטרף עם אנשים פושעים כאלה (אם פושעים כאלה) כשאין מנין וזלזלם, קל וחומר שלא ללמוד מזה הימור י"ן כלל וכלל. ומו דהא כבר קבע בשו"ע הלכה בסימן (קכ"ה) [קכד] [שעיף ד] דאס אף ט'

נדרך דאס למהריק"ש

ש"י - [דינו בקי"ן]. אס הגיע לכלל שנים חוקה שהיא שני שערות מן הסתם:

שערי תשובה

לשייר מזמור כו', והוא הדין בלימוד, כתב באליה רבה (שם) שיש להתחבר ללמוד מעט כשבאים המנין: (ח) בסתמא. עיין באר היטב, ומשמע דלענין חיובא דאורייתא אינו מועיל, ובאמת דעת הרבה פוסקים דחזקה דרבא (נדרים מו. ט) הו" דאורייתא. ועיין לעיל סימן ל"ט [סי' א] מה שכתבתי מדברי הגורע בהיראה מהדורא תנינא (אי"ה סימן א) ובשו"ת בית אפרים חלק אה"ע (סימן מאי) באריכות בענין זה, ומה שכתב (באר היטב) ועיין סימן נ"ב סי' י"ג, ששם כתב שבהתחלת היום שנו"ל י"ב אחר קרינין, ור"ל מתחלת כניסת הלילה של היום שנו"ל בו זה מיקרי התחלת היום, וכן כתב הב"ח להדיא (שו"ת) סימן קמ"ה דמיר שהחשיך נעשה גדול, אף שערין אין י"ג שנה משעה שנו"ל ע"ש. ועיין בשו"ת נודע ביהודה מהדורא תנינא (ארי"ה) סימן וא"ו שכתב שפשט המנהג בהמג"א (סימן נג סי' ג) דחייף כשחשיכה ליל שנו"ל בו נעשה בר צורה, ואין לזוז מהמנהג, ע"ש. ועיין במג"א סימן ס"ט סי' ד, ושם הראה מקום לסימן רל"ו: (ט) צבדי. עיין באר היטב, ובכרתי יוסף (או"ו) כתב ג"כ בהחמיר כהט"ז, ויש לעוררו שיהיה עכ"פ מחננמם, וכתב באליה רבה (סי' ז) בשם הרמב"ז סימן קמ"א (מ"ה סימן אלף שיב) שאם התפללו עשרה כל

ביאור הגר"א

אין ז', ואפילו בלא חומש, ובהוש מחירין הנ"ל (סי' ח): [ד] ופתי"ה הניח ופתי"ה כו', ויורלמי פרק ז' דברכות (שם) בראשית רבה פרשה צ"א שם, קטן עושין כו' והתני אין מדקדקין בקטן, אמר ר' סימון אמר ר' יהושע בן לוי לשני קטנים נזרכה א' ספק וא' קטן, עושין את הספק עיקר ואת הקטן לטניף, ופירש מתנות כהונה [ד"ה א'ו] בשם רש"י [שם במדבר ד"ה מנין]. דאין מדקדקין אס בא לכלל שנים אין מדקדקין כשעורה, ומשמע דספק הביא הוא כגדול, ובלעדו מצרפין לקטן ממש. אף שבגמרא (ברכות כח. א) פירשו להא דאין מדקדקין בקטן פורה, מנהגא דעלמא כהירושלמי, כנזכר לעיל (סי' ח): [ט] ופתי"ה א' אס כו' א' כו'. כמו שכתוב שם [ברכות מו. ט] קטן המוטל בעריסה כו', ואם מאו

צינונים פ"ב

(ו) מהר"ק שורש מ"ט (שם ר"ט ספר המעשר):

הגהות והערות

- (ב) תוספת מהדומה קראקא שלי"ה:
- (ג) יעין ס' בספר סימן א אות ה:
- (ד) תיקון במהדומה ואלטא מר"י:
- (ה) תיקון במהדומה ואלטא מר"י:
- (ו) בישיבות שלפנינו לייט זכרה זו על משה"ה ה"ו"ו על יול"ד למ"ש כל הראוי לבינה כו", וזה אינו דהתם מן הט"ז דין תשוב הא"י בלה, ולא מ"ש הלטי"ה רד, אמנם בדברי שייחס על ש"כ הט"ז דשמח כל הראוי לבינה:

באר היטב

שכרו, ומיהו דוקא לשמוע נכרו וקדיש שהוא חיוב, אבל קדיש שאחר עלינו לא יאמרו, מ"א (ס"ק ה). וכתב ב"ח (ד"ה ומ"ש יש) הא דמלך על ידי חומש, דוקא כשנכתב על הגי'ל כספר מורה, אבל חומשין שלנו לדברי הכל אין מנטרפין. ואליהו זוטא (ס"ק ז) כתב דאס זקינו הגאון ז"ל הלכה למעשה שלא לנרף קטן. אופן אינו מנטרף לעשרה לכל דבר שנקדושה, מאחר שפטור מכל המצוות, כנסת הגדולה (ו"ז סימן שמה הגה"ט) בשם גדול אחד ושיירי כנסת הגדולה סימן זה [הג"ה אות ד], וכן כתב פרח מטה אהרן חלק א' סימן י"ט ובתשובת שנים יעקב חלק ב' סימן כ"ה, ופרי חדש (אות ט) כתב דאס יש לו מי שיסתדר כשצילו, דאס רצה לקרות אין מוחין בידו, מפאתכא ודאי דמלך, ע"ש. ועיין בלקט הקתמ דף יו"ד ע"ב: (ח) בסתמא. ר"ל, לענין חפלה שהיא מדרבנן, (מ"א סי' ז). ועיין לעיל סימן נ"ג סי' י"ג מה שכתבתי שם בשם הסמ"ע (מ"א סימן לה סי' ט) והש"ך (שם סי' א): (ט) צבדי. דוקא ז' ולא שנים, מ"א (ס"ק ט), דלא כהרל"ח. וכן גבי י"ן דוקא אחד ולא

הגהות רעק"א

(ג) (בבא סב"א) התפילה הוא דרבנן. וכן כתב משנפת הל"מ חלק ב' (מ"ס עומקים) סימן ל"ח: (ד) (בי"ט סי' ז) ואינו יבול, ואינו אינו מצטרף לעשרה. עיין בב"י ביריד סימן שמי"א (סוף ד"ה) ובענין ההבדל (וכתב בכל בו וכו' ואינו יודע למה יביא וכו', ע"ש):

אין ז', ואפילו בלא חומש, ובהוש מחירין הנ"ל (סי' ח): [ד] ופתי"ה הניח ופתי"ה כו', ויורלמי פרק ז' דברכות (שם) בראשית רבה פרשה צ"א שם, קטן עושין כו' והתני אין מדקדקין בקטן, אמר ר' סימון אמר ר' יהושע בן לוי לשני קטנים נזרכה א' ספק וא' קטן, עושין את הספק עיקר ואת הקטן לטניף, ופירש מתנות כהונה [ד"ה א'ו] בשם רש"י [שם במדבר ד"ה מנין]. דאין מדקדקין אס בא לכלל שנים אין מדקדקין כשעורה, ומשמע דספק הביא הוא כגדול, ובלעדו מצרפין לקטן ממש. אף שבגמרא (ברכות כח. א) פירשו להא דאין מדקדקין בקטן פורה, מנהגא דעלמא כהירושלמי, כנזכר לעיל (סי' ח): [ט] ופתי"ה א' אס כו' א' כו'. כמו שכתוב שם [ברכות מו. ט] קטן המוטל בעריסה כו', ואם מאו

12

הגה מיימיות שם
 [כס הרי"ם סט]:
 תשובת מהרי"ל
 [סוף סימן קי]:
 * שו"ת מהרי"ם
 נרוטנבורג דפוס פראג
 וימן תקצט ודפוס לוצק
 סימן רכ:
 ** ב"י ד"ה מלאמי
 מהרי"ל דמגינה ג, כ:
 מרדכי בהגהת
 נמות [דמו קמו] מהרי"ל
 בבא מילעף דף ק"ב
 ג"כ ומדועלמא כמותה פ"א
 סוף הלכה בן:
 האגור בתידושו
 שידושי בסוף הספר וכו"
 י"ה כתוב בספר מהרי"ל
 ערכין דף ל"א [ע"ג]:
 פסג המנהיג סימן
 "ט כס"ר רש"י [בספר
 זרה סימן קל ויבואת
 ימימות דפוס קסטנא
 לזכר חזקה סוף מ"ו כס"ר
 יוקא ורי"ם סימן קכ"ט
 ג"ר"ם מונטניגרי בשו"ס
 דפוס לוצק סימן קג]:
 שם כס"ר רש"י [סג]
 ושונת הרי"ם [סג]
 גבי"ם הלמוד חזק ג, ד
 גהם מיימיות דפוס
 שט"א שם כס"ר הירק וכו"
 ה כתב בספר כס"ר חזקה
 השו"ס כ:
 ריב"ש בתשובה
 אחרת [ומן שט"א]:
 פסחים פ"ה [ע"ג]:
 שם בפירוש רש"י
 י"ה מן האף [ולכמה
 ינו ירוסם [נחמ ג מ"ו]
 ד"ו"י ד"ה ומלאמי לכת
 ז"כ"ס קרן פסג ט, א]:

קיימא לן הכי, היינו שאין השכינה שורה אלא על גדולים וכו', ע"ש. ואם כן לוי לנא מן הדין להיות כנדון, מה גני קטן דוקא א' ולא ב', אף גבי יסן דוקא א' ולא ב'. וכמו מהרי"ל [סג] לע"ג דכתב הרא"ש [שו"ת כלא ד סימן יט] דנענין שיכונו ט' לברכת הש"ץ כמו שכתוב סימן קכ"ד סעיף ד', לא נהיגין הכי, דהא חזינן דאפילו מי שמשיט ולינו שומע מלטרף. ה נכון שהאחרים. ואם הוא יסן מעירים אותו, ואם לא רצה לעמוד אין נרין להמתין: י ושנת שלש נעשרה אינה מעוברת. משמע דאם שנת י"ג מעוברת, אותו שנוגד נאלד ראשון נעשה כן י"ג נאלד ראשון, וכן כתב בלשון סימן מרפ"ה [סעיף א]. ול"ע, דהא מי שנוגד בשנת פשוטה אינו נעשה נר מלוה עד אדר השני, כמו שכתב בהג"ה, י"וא"כ גם זה אע"פ שנוגד בשנת העיבור, מכל מקום אשקד הימה שנת פשוטה ונעשה כן י"ג נאלד סתם, א"כ לא מלאו לו שנת י"ג עד אדר שני, וכן משמע סוף ערכין [ג], ה] דנענין שנה חמימה, ומאי שנא שנת י"ג מכל השנים, דשנת העיבור שנה י"ג חדש. והכי אמרינן גבי ג' שנים שנתולמיה חוזרין אם נחשבה שנה ג' דהש העיבור כגלגל, כדאיתא בירושלמי [בבבבבב] פ"א הלכה בן על פסוק [והי"ם ג, ג] אקרא לאלקים עליון לאל גומר עלי. לכן נראה לי דנעשה נר מלוה נאלד שני, והא דנקט ושנת י"ג אינה מעוברת, מילמא י"ו דפסיקא נקט. ובי שנוגד ביום א' דראש חדש כסלו, וכשנעשה נר מלוה חסון חסר, וראש חדש כסלו אינו אלא יום א', ל"ע אם נעשה נר מלוה כ"ט לחשוך, דהא משמע בנדריס דף ס' [ע"ג] דנאמת יום ראשון של ראש חדש הוא יום ל' למדע העבר, אלא שגלגלנו בני אדם קוראין אותו ראש חדש, וכן ברה"ע סימן קכ"ד סעיף ו' יש דעות שונות. ומכל מקום נראה לי דלא נעשה נר מלוה עד ראש חדש, דהא עדיין לא מלאה לו שנה י"ג עד שיעברו כ"ט יום מחשוך, דנענין י"ג שנים שלמות, כן נראה לי. וזע"ה מה שכתבתי סימן תקס"ח סעיף

ז כשאחד מתפלל לבדו ה' נכון שהאחרים ימתו מלומר [י] קדיש עד שיגמור כדי שיזכה גם הוא:
 ח [טז] חרש המדבר ואינו שומע י' או שומע ואינו מדבר הרי הן כפקחין ומצטרפים י"י אבל מי שאינו שומע ואינו מדבר הרי הוא בשוטה וקטן:
 ט [יז] לעולם הוא קטן עד שיביא שתי שיערות אחר שיהיה בן שלש עשרה ויום אחד [יח] ושנת העיבור בת שלשה עשר הדרש:
 י [יט] אם נער אחד נולד בעשרים ותשעה לאדר ראשון משנה מעוברת ונער אחד נולד באדר שני באחד בו י' ושנת שלש עשרה אינה [יא] מעוברת אותו שנוגד בעשרים ותשעה לאדר הראשון צריך להמתין עד עשרים ותשעה לאדר בשנת שלש עשרה לחיות בן שלש עשרה שנה ואותו שנוגד אחריו באחד באדר השני יהיה בן שלש עשרה שנים ביון שהגיע אחד באדר של שנת שלש עשרה: הגה' ו' ומי שנוגד נאלד ונעשה נר מלוה בשנת העיבור י"ו אינו נעשה נר מלוה עד אדר השני:
 יא [יט] עברין שעבר על גזירת הצבור או שעבר עבירה אם לא נידוהו נמנה למנין עשרה:
 יב [כ] מנודה אין [כ] מצרפים אותו לכל דבר שצריך עשרה: [כא] אבל מותר להתפלל בבית הכנסת שהוא שם [כב] אלא אם כן פירשו להחמיר עליו בבק:
 יג [כג] צריך שיהיו כל העשרה במקום [כד] אחד ושליח ציבור עמהם [כה] והעומד בתוך הפתח מן האגף ולחזן [כו] דהיינו כשסוגר הדלת [כז] במקום [שפס]

נעשה נר מלוה בשנת העיבור י"ו אינו נעשה נר מלוה עד אדר השני:
 יא [יט] עברין שעבר על גזירת הצבור או שעבר עבירה אם לא נידוהו נמנה למנין עשרה:
 יב [כ] מנודה אין [כ] מצרפים אותו לכל דבר שצריך עשרה: [כא] אבל מותר להתפלל בבית הכנסת שהוא שם [כב] אלא אם כן פירשו להחמיר עליו בבק:
 יג [כג] צריך שיהיו כל העשרה במקום [כד] אחד ושליח ציבור עמהם [כה] והעומד בתוך הפתח מן האגף ולחזן [כו] דהיינו כשסוגר הדלת [כז] במקום [שפס]
 נקט. ובי שנוגד ביום א' דראש חדש כסלו, וכשנעשה נר מלוה חסון חסר, וראש חדש כסלו אינו אלא יום א', ל"ע אם נעשה נר מלוה כ"ט לחשוך, דהא משמע בנדריס דף ס' [ע"ג] דנאמת יום ראשון של ראש חדש הוא יום ל' למדע העבר, אלא שגלגלנו בני אדם קוראין אותו ראש חדש, וכן ברה"ע סימן קכ"ד סעיף ו' יש דעות שונות. ומכל מקום נראה לי דלא נעשה נר מלוה עד ראש חדש, דהא עדיין לא מלאה לו שנה י"ג עד שיעברו כ"ט יום מחשוך, דנענין י"ג שנים שלמות, כן נראה לי. וזע"ה מה שכתבתי סימן תקס"ח סעיף

נערך להם למהריק"ש

ש"ח ב' פ"ה [ישנת העיבור]. נולד באלד והשלים שלש עשרה שנת העיבור אינו משלים עד אותו יום נאלד שני: פ"ה י' שהוא שם וכו'. הן לארבע אמותי אם הוא בית הכנסת של רבים ואם הוא של יחיד מותר בכל גומא ועיין טור יורה דעה סימן ש"ה:

ציונים לרמ"א

תשובת מהרי"ל מינץ סימן ט"ו

עשרת זקנים

בב"ב פ"ה הארבעים יבתי
 [י] עד שיגביהו אפילו עשרה וזולתו וכו' אחד בארץ בהפלגתו לבר שיש שהיה להתפלל י ד"ה כתוב בנתיב מימין ג כס הגהות מיימיות
 י"ה פ"ה ח"ג ג"כ שם הרי"ם
 ה מהרי"ם מונטניגרי דפוס פראג סימן קכ"ט

הכנסת ש"מ"ה

י"ז א"כ נער אחד וכו' י"ח אינה מעיבת
 י"ט היה נדונין פסחים כ"ה ע"ג אמר דבא תנא פסחים זכר קן שנה [שמה
 ז' ש"ה חזק יקן שנה פ שחיהו בקבלה כהלכה
 קה מ"ן הלמוד לומר ג כל היוצא לא יהיה אלא ס קן שנה וכו' וכו' א"כ

ביאור הגר"א

דפליג, משום דקטן ולא בר מצוה הוא, הגהות מיימיות [תפלה פ"ה אות טו] [טז] ופ"ה [י] הריש כ"י אבא כ"י בגינה כ"י ב"י [יז] ופ"ה [טז] ע"ה כ"י נדה מ"ו כ"י א"י [יח] ישנת העיבור כ"י כמו שכתוב בירושלמי פרק קמא דכתובות [ולכך כן אמר ר' אבין אקרא לאלקים עליון לאל גומר וכו' ג' בת ג' שנים ויום א' ונמלכין בית דין לעברו, הבהלים חוזרים, ואם לאו אין הבהלים חוזרים, וזהו שכתב בסעיף י' בהג"ה ומי שנוגד כ"י: [יט] [פ"ה יא] עברין כ"י, א"י הלא הנשים כצטרפות לזמן אי לאו משום פריצותא [בבבבבב] וכו' ומצטרף לזימין אע"פ שעובר ארבע, וכמו שכתוב שם [בבבבבב] מ"ו ב' ומה שכתוב בריש פרק ו' דברכות [מה] א' אבל טבל כ"י, דוקא לזימין שאין לה קבע, כמו שכתב הראב"ד [בבבבבב] א. י"א, ודוקא באותה סעודה כמו שכתב ריב"ש סימן קע"ב, ע"ש: [כ] ופ"ה [יב] מניחה כ"י, רוחו לשון נידוי שנבדלין ממנו, כמו שכתוב בפרק ד' דבבא מציעא ג"ט ב' במדומה שחבירך כ"י ג', ומתרגמין [ויקרא יב, כן] נדה דותה, ויחוק סאוכתה, שם [בבבבבב] [כא] אבא כ"י, דלא מיצונו אלא כדי אמות: [כב] א"א א"כ כ"י, ריש רשות לכית דין להחמיר מה שירצו עליו, כמו שכתוב בפרק ג' דמועד קטן [מה] א"י [כג] ופ"ה [יג] צריך כ"י, מההיא דעירובין צ"ב ב' וההיא דפסחים פ"ה ב', ופירשו תוספות שם [עירובין ד"ה השעה] ושם [פסחים ר"ה וכן] ובראש השנה כ"י ב' [ד"ה וסמן] ובסוטה ל"ה ב' [ד"ה מחיצה] דשם [בפסחים] מירוי לענין לענות קדיש וקדושה כשיש עשרה בלעדו, כמו שכתוב בסעיף כ', וההיא דסוף פרק ג' דראש השנה שם, בשופר ובגילה דאין צריך ר"י [כד] והעובד כ"י, פסחים שם, ואע"ג דקיימא לן כ"י יהושע כן לוי להלכתא כותיה, ועוד סוגיא דסוטה שם כותיה, מכל מקום בהא לא פליגי ארכ, כנזכר לעיל [ס"ק בג]. [כה] בפסחים כ"י, רבינו ירוחם [נחמ ג ח"י מה] ה, וכמו שכתוב שם [בפסחים] הא גופא קשיא כ"י, וסבירא

לבושי ישרד

לא נקרא אדר אלא שנת לענין זה, וכן פירש פ"ה מג"ה י"ל [ואל אברהם אות ק]:
 [יג] פ"ה פ"ה דפסיקא נב"מ, ר"ל דנכחילי גומא לית ביה ספק כלל, מה שאין כן כשהוא מעוברת יש בו פלוגתא, הובא הפלוגתא בגליה רעה [ס"ק טן]:
 [יד] שם עד שיעברו כ"ט, דהא נולד בשלשם לחשוך, וא"כ אינו נעשה נר

אוצר מפרשים

[פ"ה י"ג] ב"ה [אם נער וכו'] ג"כ, עיין תשובת חכם סופר א"ח סימן י"ד [השואל
 וכו' וכו' וכו']

בעזרת

זה השער לד' צדיקים יבואו בו

ספר

ויברך דוד

חלק שני

על שאלות המצויות מידי יום ביומו

בהלכות תפלה

וקריאת התורה

לפי סדר השו"ע סימן קכ"ד - קל"ה

נספח בסופו הלכות צדקה השייך בשעת התפלה

מהדורת קייכמאן

כל אלה חוברו יחדיו בעזרת ד' יתברך ויתעלה

ע"י הצעיר באלפי

ישראל דוד הארפענעם

רב דביהמ"ד "ישראל והזמנים"

מח"ס ישראל והזמנים ג"ח, שו"ת ויברך דוד ח"ח

ספר חינוך ישראל, ס' נשמת ישראל, שו"ת מקדש ישראל ח"ח

שו"ת נשמת שבת ז' חלקים, וש"ס

חשע"ט לפ"ק

ברוקלין ניו

ובם' חוט שני (או"ח ח"א ע' ר"ה) דטעם מנהג מקצת ישיבות הנ"ל משום שטרודים בהשיעור שנאמר קודם התפלה, ועל כן הוי כאנוסים ושעת הדחק עיי"ש [אלא שצ"ע איך מתפללים סמוך לטירדת השיעור דהא מבואר בשו"ע (סי' צ"ג ס"ג) שאין לעמוד להתפלל מתוך פלפול הלכה, אלא מתוך הלכה פסוקה]. ואף לפי דבריו אם מתפללים מנחה קודם (או הרבה אחר) השיעור באמת יש להם להחזיר עטרה ליושנה להתפלל קודם בלחש.

ובם' אמח ליעקב מביא מהגר"י קמנצקי ז"ל לחדש יצא ליישב מנהג הישיבות שי"ל שלא תקנו תקנת חזרת הש"ץ רק בבתי כנסיות, ששם היה מצוי עמי הארצים שאינם בקיאים אבל לא בבתי מדרשות (אלא שבשחרית אין ברירה שצריכין לחזור משום סמיכת גאולה לתפלה של

כל המתפללים), וצע"ק דהא מימי חז"ל היו נמצא בתי מדרשות שהתפללו שם, ומעולם לא שמענו ולא ראינו בשום פוסק דשם אינו נוהג תקנת חזרת הש"ץ.

סימא דמילתא: תמה אקרא על מנהג בני ישיבות (וכוללים) שאכתי נוהגין כן (ומקלם יגיד להם שעושים כן משום ביטול תורה, והלא זמן תורה לחוד וזמן תפלה לחוד, ועוד שבזמנינו ליכא מי שתורתו אומנתו, שבעוה"ד מבטלים מלימוד בשביל שאר צרכים), ועולם הפוך ראיתי שהרמב"ם וכו' תיקנו כן לעמי הארצים המשוחחים, ואינם באים כל כך להתפלל וכו' ואילו בזמנינו רק בני תורה (ובני מוסר) נהגו כן, ואילו בהמנין שאצל הבעלי בתים גם הם מתפללים מקודם בלחש ואח"כ החזרה כרגיל ונהוג בתפוצות ישראל.

בחובת תשעה עונים לחזרת הש"ץ

לחזרת הש"ץ המיקל לצרפו יש לו על מה לסמוך [אפילו יותר מא'], אלא שהמנהג להחמיר למיבעיא ט' עונים בפועל ממש, וכשיש חשש שהמנין יתבטל (שהציבור יתפזרו) יש להקל בשופי, וכן משום טירחא דציבורא, וכן משום כבוד התורה. מבואר בשו"ע או"ח (סי' נ"ה ס"ו) דאם אחד מהעשרה מתפלל שמונ"ע (ואינו יכול לענות על הקדיש) או שהוא ישן אפ"ה מצטרף עמהם, פי' ורשאי הש"ץ לומר דבר שבקדושה, והטעם משום דכל בי עשרה שכינתא

סימן שמ"ה
74 שא"ה - אם יכולין לצרף למנין עשרה לאמירת חזרת הש"ץ את מי שעודו מתפלל שמונ"ע (כמקום תשעה עונים).

ומהו לצרף את המתפלל לאמירת קדיש (כקדיש שלאחר שמונ"ע דתפילת ערבית).

תשובה - לקדיש פשיטא שיכולין לצרף המתפלל, ואפילו

שריא, ועל כן מאחר שהו' להקרא עדה, וקרינן ביי ישראל, ומקור הדבר בתשו (פראג, סי' תקכ"ט) שמיך בתפלה, ולמד לה ממה דסי"ג מז: דקטן המוטל בעריסה (זימון), ואפילו למאן דפליג ענה בהדיהו, אלא משום ז משא"כ גדול העומד בתפ לענות עמהם, כש"כ בכה"ג עסיק נמי בתפלה ומקבל וקדמא שכינה ואתיא עיי"ש דתפלה אות ט'), והגם ש בתפלה, מביא בב"י משם רב מזה דה"ה דהישן מצטרף דאיכא עשרה דבני קדושו שכינתא עליהו, וסמך על המהרי"ל כדלהלן) והכי א דבין המתפלל ובין

והנה בתשו' מהרי"ל (סי' הישן' אי מצטרף ל לדי' המהר"ם הנ"ל, ושונ בתשו' הרא"ש (כלל ד' סי' בשו"ע סי' קכ"ד ס"ד) דאם הש"ץ קרוב להיות ברכותיו בעיני עונים ממש אלא טגי' ביחד נימא ג"כ שאף כשיש הש"ץ ואין ט' שמכוונין ועו הוי ברכה לבטלה) וא"כ מוכ דבאמת חזינן דלא נהגינן כ חזינן דנהוג עלמא לצרף המשיחין שיחת חולין, ולא הש"ץ, וממילא דה"ה היי מגמגם דשמא משיחין שאו אין בילה מעכבת בו (במו עיי"ש, ויל"ע אי המהרי"ל לענין הישן (שאינו ראוי לבי

שריא, ועל כן מאחר שהוא שם בחדר מצטרף להקרא עדה, וקרין ב' ונקדשתי בתוך בני ישראל, ומקור הדבר בתשו' מהר"ם מרוטנבורג (פראג, סי' תקכ"ט) שמיקל לצרף את העומד בתפלה, ולמד לה ממה דס"ל לריב"ל (בברכות דף מז:): דקטן המוטל בעריסה מצטרף לעשרה (לגבי זימון), ואפילו למאן דפליג עליה לאו משום דלא ענה בהדיהו, אלא משום דלאו בר מצוות הוא, משא"כ גדול העומד בתפלה אע"ג דלא יכול לענות עמהם, כש"כ בכה"ג שעומד בתפלה דקא עסיק נמי בתפלה ומקבל עליו מלכות שמים וקדמא שכינה ואתיא עיי"ש (והובא בהגה"מ פ"ה דתפלה אות ט'), והגם שהוא מדבר מהעומד בתפלה, מביא בב"י משם רבו מהר"י כי רב שלמד מזה דה"ה דהישן מצטרף למנין עשרה דכיון דאיכא עשרה דבני קדושה ניהו שפיר שריא שכינתא עליהו, וסמך עליו בב"י (בצירוף ד' המהרי"ל כדלהלן) והכי איפסקה בשו"ע הנ"ל דבין המתפלל ובין הישן מצטרף.

על גוף דברי המהר"ם לגבי העומד בתפלה שג"כ אינו ראוי לבילה (מחמת ד' הרא"ש, ושאינן ראיה מן המנהג דלא נקטינן כהרא"ש ד"ל דהמדברים בחזרת הש"ץ שאני דהן ראויין ויכולין לענות (וכל הראוי לבילה וכו'), משא"כ העומד בתפלה דאינו ראוי לענות), דאל"ת כן א"כ כמו דהעומד בתפלה מצטרף אף שאינו ראוי לענות כמו כן נמי י"ל לענין הישן, שוב מצאתי בשו"ת מהרי"ל החדשות (סי' י"ב) שהשואל שאל לו כן אי העומד בתפלה מצטרף לעשרה מאחר שאינו יכול לענות, והשיב לו בפשטות כמהר"ם שהמתפלל מצטרף לכל דבר שבקדושה דכל בי עשרה שכינה שריא עיי"ש (והובא בקיצור בסי' האגור אות קמ"ח), ולכאורה קשה דא"כ מה שנא הישן שהמהרי"ל מגמגם בדבר בתשו' הישנות, וי"ל על פי מה שסיים במהר"ם שם דבפרט בכה"ג שעומד בתפלה דקא עסיק נמי בתפלה ומקבל עליו מלכות שמים וקדמא שכינה ואתיא יעו"ש, על כן העומד בתפלה בכל אופן מצטרף, אלא שלבו מגמגם לענין הישן דלא שייך סברא הנ"ל, אי ג"כ מצטרף כמו שהמנהג שמצרפין את המשיחין, וכן יש לדיוק מלשון הב"י שלאחר שהביא לד' רבו המהרי"י כי רב מביא ד' המהרי"ל הנ"ל (הישנות) ושסיים אע"ג שיש מקום לגמגם, וכי' עלה הב"י דכדאי הוא רבו ז"ל לסמוך עליו, ש"מ דכל הדיון הוא לענין ישן, ולא לענין המתפלל, דאל"כ הו"ל למימר דכדאי הוא המהר"ם לסמוך עליו.

→ **עוד** י"ל (שלא יהיו ד' המהרי"ל סותרין אהרדי) דהגירסא הנכונה במהרי"ל אינו כמו שהוא בדפוס שלפנינו, אלא כמו שהועתק משמו בסי' האגור (אות רנ"ב) שלאחר שכ' כנ"ל שהישן מצטרף כמו דנהגינן לצרף המשיחין שיחת חולין סיים "אע"ג" דלבי מגמגם דשמא כל הראוי לבילה אין בילה מעכבת בו עכ"ל, פי' שאף שיש מקום לחלק מ"מ לבבו לא כן ידמה ולא מחלקינן בנייהו ואף הישן מצטרף, משא"כ העומד בתפלה ודוק.

← **והנה** בתשו' מהרי"ל (סי' ק"נ) דן ג"כ לענין הישן אי מצטרף למנין, וכי' ג"כ לדמותו לד' המהר"ם הנ"ל, ושוב נתקשה מהמבואר בתשו' הרא"ש (כלל ד' סי' י"ט, ונפסק להלכה בשו"ע סי' קכ"ד ס"ד) דאם אין ט' מכוונין לחזרת הש"ץ קרוב להיות ברכותיו לבטלה (ואת"ל דלא בעינן עונים ממש אלא סגי כל שנמצא שם עשרה ביחד נימא ג"כ שאף כשיש משיחין בשעת חזרת הש"ץ ואין ט' שמכוונין ועונין אחר ברכותיו דלא הוי ברכה לבטלה) וא"כ מוכח שאין לצרפו, וכתב דבאמת חזינן דלא נהגינן כוותיה דהרא"ש דהא חזינן דנהוג עלמא לצרף למנין עשרה אפילו המשיחין שיחת חולין, ולא צייתי למה שאומר הש"ץ, וממילא דה"ה הישן, אבל סיים דלבו מגמגם דשמא משיחין שאני דכל הראוי לבילה אין בילה מעכבת בו (במשיחין) משא"כ הישן עיי"ש, ויל"ע אי המהרי"ל מגמגם להחמיר רק לענין הישן (שאינו ראוי לבילה), או"ד מגמגם גם

מצא
זענו
זרת

בני
כן
דה,
עוד
ה"ד
ולם
עמי
זלל
הגו
הם
גיל

על
זא
ים
נין
קל
כן
ה
ע
שן
בר
זא

עוד יש ליישב על פי מה שבי' הטו"ז (בסי' ג"ה סק"ד) לחלוק על דין השו"ע הנ"ל דהישן מצטרף, שאין ראיה מדין המהר"ם הנ"ל שיכולין לצרף המתפלל שמונ"ע, דשאני התם שהא יכול לשתוק ולשמוע ושומע כעונה משא"כ הישן (כלקמן סי' ק"ד ס"ז) עיי"ש, וכנראה שס"ל להטו"ז דגם העומד בתפלה חשיב ראוי לבילה (לענות) ועל כן אין בילה מעכבת בו (מצד דין שומע כעונה), ובה נמי מיושב שלא יוקשה מה שלענין המתפלל נקט בפשטות כהמהר"ם, ואילו לענין הישן נשאר מגמגמם בדבר, אלא שלא זכיתי להכין גוף דברי הטו"ז דשומע כעונה היינו כששומע מה שהוא מחוייב לענות, אבל הכא דבעינן ט' עונין הכוונה הוא שיענו אמן על ברכות הש"ץ, והלא המתפלל אינו שומע מהש"ץ חיבת "אמן", רק הברכה עצמו, ולא דמי להא דלקמן סי' ק"ד דשם המדובר כששומע קדיש וקדושה מפי הש"ץ כשהוא עומד באמצע שמונ"ע, בהוא הוא דנפסק שם שישתוק ויכוון למה שהש"ץ אומר (ושומע כעונה), משא"כ הכא שהמדובר על כל חזרת הש"ץ כולה מרישא ועד גמירא, בזה לא שייך ענין שומע כעונה.

עוד העיר יידי הגרש"ש קליין שליט"א די"ל דבכלל אין העניה לעיכובא, ומה דהזכירו הפוסקים דבעינן ט' עונים הוא לאו דוקא, אלא בעינן ט' שומעים ומכוונים [ובאמת שכ"ה לשון הרא"ש וטושו"ע בסי' קכ"ד ס"ד ט' מכוונים לברכותיו וכו', וע' בדברינו להלן מהפמ"ג במשב"ז זח], אלא שלכתחלה מי שיכול מחוייב לענות אמן על כל ברכה ששומע, על כן המתפלל שיכול לשמוע ולהאזין להש"ץ אף שאינו יכול לענות (שעניית אמן אינו מעצם חקנת חזרת הש"ץ ורק חיוב צדדי דילפינן מדכ' כי שם ה' אקרא וגו'), או י"ל שכוונת הטו"ז ששומע עניית אמן של שאר בני המנין ומכוונן למה שהם עונין ובה שפיר אמרינן שומע כעונה (אלא שיל"ע אי אמרינן שומע כעונה כשליכא כוונת המשמיע,

דהא בני הקהל עונין לעצמן ואינם מכוונים להוציא שום אדם).

והנה בטו"ז כ' עוד לדחות ראיית המהרי"ל ממה דס"ל לריב"ל דקטן מצטרף דהא באמת לא קי"ל כריב"ל, ולא ראה שזהו ד' המהר"ם רוטנבורג (לענין המתפלל), והוא בעצמו עמד בזה וכ' דאף להחולקין עליו הוא משום דשאני קטן דלאו בר מצוות הוא, ולמה לא ניח"ל בחילוקו של המהר"ם (ובא"ר סק"ז כ' לחלק דקטן שאני דלאו בר קדושה הוא), ומה שכ' עוד הטו"ז דלא דמי לההוא דקטן דאי אפשר להביאו לידי חיוב משא"כ הישן דהא יכולין להעירו למה נצרפו לכתחלה כשהוא ישן, לא זכיתי להבין דאם מצטרף בכה"ג למה נצטרו ולהעירו בכדי, עוד כ' שם הטו"ז לדחות הראיה ממה דנהגינן לצרף את המשיחין שיחת חולין דאין להביא ראיה מן השוטים העושים איסור בהפסקת שיחה בטילה אשר גדול עונם מנשוא, וצ"ע דאין הראיה מן שוטים הללו המשיחים רק ממה שאנו מצרפינן ומכללינן להו בתוך מנין עשרה לאמירת חזרת הש"ץ.

עוד סיים בטו"ז שם שהא כבר נקבע בשו"ע (סי' קכ"ד) להלכה דאם אין ט' מכוונין ועונין בחזרת הש"ץ קרוב להיות ברכה לבטלה, וחלילה להתפלל ולצרף למנין עשרה את המשיחין בתפלה יעו"ש (פי' וממילא דלא נקטינן להלכה מה שכ' המהרי"ל), וזה ג"כ יש לדחות מהמבואר בדרישה (סי' קכ"ד סק"א) משם הבי" דאף הרא"ש לא כ' רק "שקרוב" שיהיה ברכתיו לבטלה, אבל אינן ממש לבטלה, ונסתייע באמת מהא דהישן והמספר שמועות מצטרף למנין עשרה, וכן נסתייע מהמבואר בסי' ג"ה (ס"ב וס"ג) דאם התחיל בעשרה אפילו יצאו קצתן אח"כ הש"ץ גומר החזרה יעו"ש (פי' דאף המשיחים מסתמא בתחילת החזרה אינם משיחים, ואז כבר היה ט' מכוונים ועונים, ואגב צ"ע דשם מבואר

דעבירה הוא לצאת, והי' יכלו רח"ל) [ואגב מדלא מצטרף לעשרה ש"מ להסתייע לצרף את המ (מצטרף), והביאו נמי ב וכ"כ בסי' מקור חיים לב ובקיצור ההלכות, דבאמ' לשון הרא"ש שם קרוב לבטלה וכו', ויש עוד ו' קרוב אני לומר' וכו', ו' הכוונה שלדעתו של הרא' שבאמת אינו ברכה לבטי כן, מיהו יש להוכיח ו' אח"כ דכשאינן מכוונים (ורק בכ"ף הדמיון), מ לבטלה ממש אלא רק נו' הרב (ס"ו)] וע"ע

עוד יש מקום לחלק ב ומסיר אזנו משמו בגדר כי דבר ה' בזה, השכינה, על כן אינו מז עשרה שכינתא שריא, מ המתפלל דאדרבה השכי לבאר ד' החי"א (כלל ו' שאם אין ט' מכוונין ו שמברך הש"ץ ברכותיו ו מאוד, ואח"כ סיים דבר אחר יכולין לצרף את הי' א' (פי' שעכ"פ יהיו

והנה הבאנו מטו"ז שו' אותן המשיחין ו' הש"ץ (כשאינן מנין זולר במהרי"ל מבואר הסברו דכל הראוי לבילה אין הטו"ז מודה לד' המהר'

בתפלה וכי עלה הטעם משום שהא "יכול" הוא 'לכוון' למה שאומר השי"ן, א"כ למה מה"ט נמי לא נצרף גם את המשיחים שיחת חולין הא הם ג"כ "יכולין" (אם ירצו) לכוון (ואף לענות) למה שאומר השי"ן, ונראה שלפי מסקנתו ס"ל דבאמת גם המתפלל אינו מצטרף אא"כ באמת באמצע תפלתו בסוף כל ברכה וברכה מכוון למה שהשי"ן אומר, דבכה"ג אמרינן בפועל שומע כעונה, משא"כ בהמשיחין ואינן מכוונין, וכן יוצא מד' הפמ"ג במשב"ז ובס' תהל"ד (סק"ו) דלהטו"ז בעינן שהמתפלל ישתוק בשעת סיום הברכה ויכוון להשי"ן (ואם נימא כן כיון שבדרך כלל המתפלל אינו משים לבו לכך, אין לסמוך להקל).

מיהו קשה להעמיס כן בפשטות דברי המהר"ם, אשר דבריו הוכחו להלכה בגדולי הפוסקים בהגה"מ ובס' האגור ובשו"ת מהרי"ל, ואחריהם בשו"ע, ולא הותנו דהיינו שישתוק ויכוון, וכן כי בפשטות בדרך החיים.

עוד מבואר בשו"ע (סי' נ"ה ס"ה) דהמדבר ואינו שומע מצטרף למנין עשרה, ולכאורה המחבר לשיטתו שפסק כהמהר"ם דלא בעינן שיענו בפועל אלא כל שיש כאן עשרה בני גדולים יש שם השראת השכינה וקרינן ביה ונקדשתי בתוך בני ישראל, מיהו באמת הטו"ז (בסי' קכ"ד סק"ב) כי בפשטות דהמדבר ואינו שומע אינו מצטרף למנין עשרה כמו שאין מצרפין את המשיחין, והיינו דהטו"ז לשיטתו כנ"ל, אלא שצע"ג שלא העיר שבשו"ע בסי' נ"ה מפורש שמצטרף כנ"ל.

נב"ם בנידון שאלתינו פשטות ההלכה (בשו"ע סי' נ"ה) דשפיר דמי לצרף למנין את העומד באמצע תפלת הלחש.

אל"א שבשו"ע ה"ר (סי' נ"ה סוס"ז במוסגר, אשר כנראה בא ליישב קושית המהרי"ל מן המבואר בסי' קכ"ד ס"ו) כי לחדש דיש חילוק בין

דעבירה הוא לצאת, והיוצא הוא בכלל עוזבי ה' יכלו רח"ל) [ואגב מדלא נסתייע ממה שהמתפלל מצטרף לעשרה ש"מ דס"ל נמי דמזה אין להסתייע לצרף את המשיחין, ובוה כו"ע מודי דמצטרף], והביאו נמי בא"ר (בסי' קכ"ד סק"ח), וכ"כ בס' מקור חיים לבעל חו"י ז"ל (ד"ה קרוב, ובקיצור ההלכות, דבאמת לא הוי לבטלה) [מיהו לשון הרא"ש שם קרוב הוא 'בעיני' שברכת השי"ן לבטלה וכו', ויש עוד גירסא בהרא"ש (בכת"י) 'קרוב אני לומר' וכו', יוצא דכוונת חיבת 'קרוב' הכוונה שלדעתו של הרא"ש קרוב להחליט כן, לא שבאמת אינו ברכה לבטלה ממש, רק קרוב להיות כן, מיהו יש להוכיח כן ממה שסיים הרא"ש אח"כ דכשאין מכוונים "נראה ככרכה לבטלה" (ורק בכ"ף הדמיון), משמע מזה שאינו ברכה לבטלה ממש אלא רק נראה כן, וכ"ה לשון שו"ע הרב (ס"ו)] וע"ע בס' כף החיים.

עוד יש מקום לחלק בין המשיחין שעומד שם ומסיר אזנו משמוע שבחי השית"כ, והוא בגדר כי דבר ה' בזה, על כן בזה דוחק רגלי השכינה, על כן אינו מצטרף ואינו בכלל כל בי עשרה שכינתא שריא, משא"כ מי שישן, וכש"כ המתפלל דאדרבה השכינה מצוי אצלו ובוזה יש לבאר ד' החי"א (כלל כ"ט ס"א) שכ' בפשטות שאם אין ט' מכוונין ועונין אחר כל הברכות שמברך השי"ן ברכותיו הם לבטלה, ועונשן גדול מאוד, ואח"כ סיים דבדיעבד שאי אפשר באופן אחר יכולין לצרף את הישן למנין עשרה, אבל רק א' (פי' שעכ"פ יהיו ה' עונים בפועל)].

והנה הבאנו מטו"ז שבאמת אסור לצרף למנין אותן המשיחין שיחת חולין בשעת חזרת השי"ן (כשאין מנין זולתם), ולכאורה קשה דהא במהרי"ל מבואר הסברא שמצרפינן לחו משום דכל הראוי לבילה אין בילה מעכבת בו, והא הטו"ז מודה לד' המהר"ם דמצרפינן את העומד

עונים
הרי"ל
דהא
זו ד'
עצמו
משום
ניח"ל
לחלק
' עוד
זביאו
למה
דאם
וד כי
ף את
ז מן
טילה
ה מן
רפינן
חזרת
שו"ע
כוונין
טלה,
את
קטינן
דחות
הביי
כותיו
אמת
למנין
(ס"ג)
אח"כ
ייחיים
כבר
בואר

חזרת הש"ץ לאמירת קדיש וברכו, דדוקא לענין אמירת קדיש וברכו (או קדושה כשהש"ץ עדיין לא התפלל לעצמו תפלת הלחש) סגי באיכא עשרה אף שאין ט' עונין (כגון שיש מי שמתפלל שמונ"ע), אבל לא מהני לענין חזרת הש"ץ [ולכן כ' עוד שם (בסי"א) דמה דמבואר בשו"ע דהמדבר ואינו שומע מצטרף למנין, היינו לענין קדיש וברכו (דאין עניית המיעוט מעכבת כל שהם בני מצוות והשכינה שורה עליהם), אבל לא לענין חזרת הש"ץ, ובזה לכ"ע לא מצרפין העומד בתפלה, דשם בעינן ט' עונין ממש], וכ"כ בפמ"ג ובסידור היעב"ץ, וכ"כ בס' קיצור שו"ע (סי' כ' ס"ב) וכ"ה בס' בן איש חי (ש"א פ' ויחי אות ה', ואת ו') ובס' כף החיים (סקי"ז, דכך היתה תקנת חזרת הש"ץ לאומרה בעשרה כשט' מכוונים), וכן העלה בשו"ת איש מצליח (סי' י"א) [ולדידהו לענין קדיש וברכו לא בעינן שישתקו ויכוונו למה שהש"ץ אומר ועונה, מדלא הזכירו כלום מזה], וע' בס' אשל אברהם (בוטשאטש, תנינא סי' נ"ה) שמספק"ל בדבר, שאולי חזרת התפלה חמיר ואין מצרפין המתפלל, ולא תקנו חזרה אלא כשיש עשרה דצייתי.

מיהו בעיקר הדבר בשו"ת מהר"ם הנ"ל מבואר שהדיון לענין קדיש וברכו "ולכל דבר שבקדושה", ועל כרחק דהיינו אף לענין חזרת הש"ץ, וכן בשו"ת מהר"ל החדשות (סי' י"ב) מפורש דמהני ג"כ לענין אמירת קדושה, וכן באמת מוכח מסתימת השו"ע בסי' נ"ה שמדבר מכלליות דיני צירוף עשרה (לא רק מדין קדיש, והכתורות שבהשו"ע שהסימן כולל דיני קדיש, ידוע שאינו מבעלי השו"ע) וצ"ע, וכן משמע מדין הדרך החיים הלכל דבר שבקדושה מצרפין את המתפלל (עיי"ש באות א', ובאות.), וכ"כ בשו"ת אמרי יושר (ח"ב סי' ט') דלהלכה נקטינן שיש לצרף את המתפללין אף לענין חזרת הש"ץ, וכ"י מדין המ"ב (סקל"ב) ובבה"ל שם (ד"ה או) וכן האריך השואל בס' שאלת רב (ח"ב ע' קפ"ד).

ובחיי"א (כלל כ"ט"א) לאחר שכ' שימתין עד שיסיים המתפלל תפלתו, כ' דבדיעבד אם אי אפשר (פי' להמתין) מצטרף, וכן בס' שיח תפלה (ע' תרצ"ב) מביא כהמקילים משם הגר"נ קרליץ שליט"א (אם לא שהעשירי עומד לגמור השמונ"ע בזמן מועט) שוב נדפס כן בס' חוט שני (או"ח ח"א ע' קע"ו) להקל לצרף המתפלל שמונ"ע לעשרה לחזרת הש"ץ (ומש"כ הרא"ש דקרוב להיות ברכותיו לבטלות נאמר רק בתורת אזהרה) אלא שאין יכולין לצרף רק אחד, מיהו אם בזמן מיעוט יגמור התשיעי השמונ"ע ימחינו עליו [אלא שכ' שכיון שבחיי"א ושו"ע הרב וקיצושו"ע מחמירים ומצריכים ט' עונין לחזרת הש"ץ יש לעשות כן לכתחלה].

והנה בס' תהלה לדוד (סק"ו) נתקשה ע"ד שו"ע הרב הנ"ל (שמיקל עכ"פ לגבי קדיש וברכו) ממה שכ' בשו"ע הרב עצמו בסי' נ"ו (ס"ד) לענין אמירת קדיש שאם אין ט' שומעין ומכוונים להש"ץ לא יאמר קדיש, שכל דבר שבקדושה אי אפשר לומר בפחות מט' שומעין, ושלכן יש לגעור בהמשיחין שיחת חולין בשעה שהש"ץ אומר קדיש עיי"ש, ולפי מה שכתבנו למעלה לחלק בין המשיחין ובין העומד בתפלה דקא עסיק נמי בתפלה ומקבל עליו מלכות שמים וקדמא שכינה ואתיא יעויין בדברינו שם, לק"מ בדברי שו"ע הרב, דכאן מתיר רק לצרף את המתפלל, והתם לא כ' שאין מצטרפין רק לגבי המשיחין שיחת חולין, וכן מוכרח לומר לפי דברי הקיצור שו"ע (סי' ט"ו ס"ז) שמתחלה כ' שאם אין השעה שומעין להש"ץ לא יאמר כלל קדיש, ואח"כ כ' דמ"מ אם מיעוט העשרה (אף ג' או ד') מהפלל תפלת שמונ"ע אע"פ שאינו יכול לענות עמהם מצטרף (לאמירת קדיש וברכו) שאין עניית המיעוט מעכבת (אבל הישן אינו מצטרף), שו"ר בקיצור שו"ע (סי' כ' ס"ג) גבי חזרת הש"ץ שאסור להש"ץ להתחיל החזרה עד שיגמרו כולן תפלותיהן שיוכלו לענות, וכ' במוסגר שלא דמי

למש"כ בסי' ט"ו ס"ז במה לא דמי, ואולי שכ (אלא שאכתי קשה למד **וְלֹא־הִלַּכְתִּי** משום טירד פוסקים דמי לסמוך עלייהו, וכעת יצ הוראות שונות משם ה ומביא (בע' שע"ו) משו של עשרה ואחד מארין רק כשיעור תפילה רגיי שיהיה תשעה עונים) להמתין יותר ויוכל לצ ומכ

ובעיקר הדבר יש לו מטעם פורו

התיבה, שמבואר בטוט שהתפלל כבר ולא ענו לפני התיבה כדי לומר הקדוש גומר השמונ"ו הרדכ"ז והסכים עמו לבטלות לעשות כן, הו ויבואר אי"ה, ועשו"ה עשו"ת קנה בשם (ח"ו) ועונים לחזרת הש"ץ י דכולם בקיאים, ואין דכך היתה תקנה הרא בעשרה, ואי"ה

לצרף את המתפלל בתפלה יכו

הש"ץ. מדי הפמ"ג (ס' דבכה"ג י"ל דמהני (לנ) ושומע, ומציית להחזן דבכה"ג ראוי לבילה אינו עושה כן בפועל : יש מקום להתיר מטע להסביר זה ליסוד הפו 'עונים', רק ט' 'מכו הברכה, ובמק"א כתבו

למש"כ בסי' ט"ו ס"ז (הנ"ל), וסתם ולא ביאר במה לא דמי, ואולי שכוונתו לד' שו"ע הרב כנ"ל (אלא שאכתי קשה למה בעינן להמתין על כולם).
ולא לכה משום טירחא דציבורא כדאי כל הני פוסקים המקילים אפילו לגבי שמונ"ע לסמוך עלייהו, וכעת יצא לאור ס' רב רבנן הכולל הוראות שונות משם הגאון בעל שבט הלוי ז"ל ומביא (בע' שע"ו) משמו שאם יש מנין מצומצום של עשרה ואחד מאריך בתפלת השמונ"ע ימתינו רק כשיעור תפילה רגילה (שהוא עד עשר מינוט) שיהיה תשעה עונים (בפועל) [פי' ואח"כ אי"צ להמתין יותר ויוכל לצרף המתפלל לט' שומעים ומכוונים].

ובעיקר הדבר יש לדון עוד לענין חזרת הש"ץ מטעם פורס על שמע ועובר לפני התיבה, שמבואר בטוש"ע רס"י ס"ט שאף יחיד שהתפלל כבר ולא ענה קדושה מותר לו לעבור לפני התיבה כדי לומר קדושה ואחר סיום הקל הקדוש גומר השמונ"ע בלחש [מלבד לשיטת הרדב"ז והסכים עמו הח"ס שחושש לברכות לבטלות לעשות כן, הובא נמי שם במ"ב סק"א]. ויבואר אי"ה, ועשו"ת אמרי יושר הנ"ל [אבל עשו"ת קנה בשם (ח"ג סי' ה') דתשעה מכוונים ועונים לחזרת הש"ץ לכו"ע בעינן אפילו בזה"ז דכולם בקיאים, ואין הש"ץ מוציא שאינו בקי, דכך היתה תקנה הראשונה שאינה נאמרת אלא בעשרה, ואי"ה עוד חזון למועד].

לצרף את המתפלל כשיבקשוהו שבעמדו בתפלה יכוון לסוף הברכות של הש"ץ. מד' הפמ"ג (סי' נ"ה משב"ז סק"ד) יוצא דבכה"ג י"ל דמהני (לכו"ע) דשותק בסוף הברכה ושומע, ומציית להחזן סוף הברכה, ואפשר נמי דבכה"ג ראוי לבילה הוי עיי"ש, וי"ל שאף אם אינו עושה כן בפועל אלא כיון שיכול לעשות כן יש מקום להתיר מטע"ז לשיטת המקילים (ויש להסביר זה ליסוד הפוסקים דלא בעינן כל כך ט' עונים, רק ט' מכוונים, וסגי לכוון בסיום הברכה, ובמק"א כתבנו), מיהו בשו"ע הרב (סי'

קכ"ד ס"ו כמוסגר) מבואר דמדינא בעינן שט' יכוונו לכל נוסחת ברכות הש"ץ (מראש ועד סוף) כדי שיהיה תפלה בעשרה ממש (ועמש"כ בסי' שמ"ז בנוגע לצרף לעשרה חרש שאינו שומע, אבל מדבר ועונה אמן ע"י הנפת סודרין וכדומה).
לצרף לט' העומד להתפלל ביחד עם הש"ץ.
 בס' ברית כהונה דהמתפלל ביחד עם הש"ץ מצטרף לכו"ע לתשעה עונים, והגם שבשו"ת איש מצליח (ח"א סי' י"א) השיג עליו, מ"מ בצירוף הנ"ל יש להקל, וכמדומה שכן נתקבל להקל בכה"ג, וכן נקט בס' שארית יקותיאל (וכל שיש רוב שאין מתפללים ועונים שפיר דמי).

לצרף הישן (לט') [מיהו בנוגע "ישן" חולק הטו"ז לגמרי שאינו מצטרף דסלקא מיניה נשמתא ולא הוי בכלל קדושה, וכ"כ בפר"ח דישן חשיב כשוטה, וכן הסכימו בברכ"י וברד"ח ובקיצור שו"ע (טרי"ז) ובס' בא"ח הנ"ל, וכ"כ בס' שלחן הטהור כהטו"ז הנ"ל דישן סלקא מיניה נשמתא, והוי כאשה ועבד, אבל המג"א מקיים ד' הרמ"א דהישן מצטרף ובא"ר כ' לחלק].

להמקילים כמה מתפללים שמונ"ע יכולים לצרף

א', ולעת הצורך עד ד'. המג"א מביא מהרלנ"ח דה"ה אם ג' או ד' עדיין עומדין בתפלה רשאי לצרפם (פי' וגמצא שרק ה' עונים בפועל) אבל המג"א כ' דאין לך בו אלא חידושו רק 'אחד' (ועוד דדמוהו למ"ד דיכולין לצרפין קטן המוטל בעריסה ושם בודאי שרק אחד), מיהו בכנה"ג ובעו"ת ובא"ר (סק"ז) כ' דאף ג' או ד' מצטרפין כל שנשאר רוב (מהט') וכ"כ בשו"ע הרב (ס"ז, לענין קדיש וברכו) ובערוה"ש (סי"ג) בס' קיצור שו"ע (סי' ט"ו ס"ז, לענין קדיש וברכו), וכן בדה"ח מבואר דכל שנשאר רוב שאינן מתפללין שיכולין לענות סגי (דלא כמג"א), ובס' בן איש חי הנ"ל כ' ע"ד המג"א דכוונתו דוקא לענין ישן, אבל העומדים בתפלה מצטרפין עד ד' (דיותר מא' אין כבוד שמים לצרפם אם הם

ין עד
 גם אי
 תפלה
 קרליץ
 מונ"ע
 (או"ח
 מונ"ע
 דקרוב
 זהרה)
 בזמן
 [אלא
 שו"ע
 י' יש
 ע"ד
 לגבי
 בסי'
 ומעין
 דבר
 מעין,
 בשעה
 נחבנו
 תפלה
 שמים
 לק"מ
 את
 לגבי
 דברי
 שאם
 קדיש,
 עו ד'
 לענות
 עניית
 שו"ר
 ש"ץ
 כולן
 דמי

76

ישנים. שוע"ה), ובס' כף החיים (סקמ"ח) לאחר שמביא מקילים הנ"ל כ' דלעומת זה כיד אהרן ובסידור היעב"ץ וש"ץ וחסל"א שמחמירים (ביותר מא') ושכן נראה דעת החיד"א במחזיק ברכה, ועל כן מסיק שיש להחמיר היכי שאפשר, וכ"כ בחי"א (כלל כ"ט ס"א) דבדיעבד יש להקל לצרף המתפלל, אבל רק א', וכ"כ בס' חוט שני הנ"ל שאין יכולין לצרף רק אחד, וכה"נ בס' אמת ליעקב מהגר"י קמנצקי ז"ל שלדינא יש להורות כהחי"א להמתין עכ"פ עד שיהיו ט' עונים כולל הש"ץ, דהיינו ח' עונים (ומשמע דאילו א' אף לכתחלה יש להקל לצרף, וצע"ק דבחי"א שם כ' דאף זה הוא רק בדיעבד).

ולענ"ד לענין דיעבד כדאי הא"ר ובעל שו"ע הרב וכו' לסמוך עלייהו במקום טירחא דציבורא (שמצינו בפוסקים כמה דברים שתקנו והשתדלו למנוע טירחא דציבורא).

ובפרט לגבי אמירת קדיש (תתקבל ש)לאחר תפ"ע שאם יש ו' שגמרו תפלתם (ויענו אמן) דשפיר דמי שיאמרו קדיש, ולא בעינן להמתין עד שיהיו ט' עונים, כיון שאין בזה חשש ברכה לבטלה [וע' בס' תהל"ד (קכ"ד סק"ב) שכ' ע"פ המג"א (סק"ו) דבקדיש וברכו דאינו ברכה (לבטלה) לא בעינן תשעה עונים [וכמו כן נמי ליכא גבייהו משום גורם קדיש או ברכו שאינה צריכה, מיהו אנן כתבנו בס' נשמת ישראל ח"ב סי' ל"א שלא להרבות בקדישים, ובכלל יש לפקפק ע"ד התהל"ד בדיוקו מהמג"א ודוק], וצ"ע מנהג העולם גם בקדיש שלאחר תפ"ע להמתין על תשעה עונים, ואולי שבאמת הוא רק חומרא כדי שלא להפסידם מעניית אמנים ואיש"ר של הקדיש.

שו"ר נמי בס' עמק ברכה (תפלה אוצת ו') שמה שמביא המחבר בס' קכ"ד ד' הרא"ש שאם אין ט' מכוונים קרוב להיות ברכותיו לבטלה הוא רק לרווחא דמילתא לצאת לכתחלה דעת

הרא"ש, אבל מעיקר ההלכה נקטינן כהגה"מ דלא בעינן עשרה שומעים (ומצרפים הישן, או המתפלל, או המשיח), מיהו לא מהני רק באחד

ע"כ.
L
★

שאלה - רב ביהכ"נ או ת"ח גדול ומפורסם מתפלל עם המניין ונודמן שהוא מיהר וגמר תפלתו כשעדיין ליכא תשעה עונים אי משום כבוד התורה (שיהיה פתיחת הכבוד להרב אם לא יתחיל הש"ץ מיד (שגמר איהי) חזרת הש"ץ) מותר להתחיל חזרת הש"ץ כשליכא ט' עונים.

תשובה - יש להקל אפילו כשאיכא רק ה' (ו') עונים. דמסתבר כיון

שהוא בדרך מקרה במקום כבוד התורה (דגדולה מעצם ת"ת כריש מס' מגילה) כבוד התורה עדיף [עמש"כ בס' ש"ג דמה"ט צריכין בעלמא להמתין על המרא דאתרא אף אם הוא מאריך קצת], וכדאי הפוסקים הסוברים דלגם לגבי חזרת הש"ץ יכולים לצרף אותן שעדיין עומדים באמצע התפלה כנ"ל.

★

כשמשחינן בשעת חזרת הש"ץ וליכא ט' (מכוונים ו) עונים האם הוי ברכות הש"ץ לבטלה (ממש).

למעלה הבאנו מהמהרי"ל דהמנהג לצרף אף את המשיחין [והזכרנו סברות דאף להשו"ע כהשציבור משיחין אין ברכותיו לבטלות ממש, רק שקרוב להיותן לבטלות] ולעומ"ז הבאנו מהטו"ז שחולק עליו בזה שאף בדיעבד אין לצרפו, וראיתי נמי בתשו' הרדב"ז (סי' אלף קס"ה צ"ד) מביא מתשובת הרמב"ם דכשמשחיחים בשעת חזרת הש"ץ ואין שם י' (תשעה) עונים היא ברכות לבטלות, וכ"כ בחי"א (כלל כ"ט-א)

דכשאינ ט' שומע לבטלה, ועונשם ו המחבר בשו"ע דג שגורם

מיהו המג"א (בסי דברי המהר את המשיחים מצ הפרישה עוד טעם מהמבואר ברס"י נ" ויצאו מקצתן גומר שהוא הדין נמי כן ומכוונים ואח"כ הר לא שייד לגבי לו: שמונ"ע דמתחילה

שאלה - לו העומ מצרפים את הט (ו)

תשובה - יח דאו ע (מלבד של הקל הק אולי חשיב ראוי לב לרצון (להפסי

סי **שאלה** - מני שמשו רשאי להו

מנין מצומצם מרגיש הש"ץ מחוייב להפסי המשו

תשובה - בכה"ג אין לו להתחיל חזרת הש"ץ, אבל אם התחיל כבר מותר לו להמשיך ולהתפלל.

בפן הראשון אף שבסי" שמ"ה הבאנו מקצת פוסקים דמדינא אף המשוחח מצטרף למנין עשרה אף שאינו עונה כלל (ולכמ"פ אף הישן אף שאינו ראוי לענות, כל שכן המשוחח דהוא ראוי לענות וכל הראוי לבילה אין בילה מעכבת בו), והבאנו משו"ת מהרי"ל (סי' ק"ג) דנהגו עלמא לצרף אע"פ שמשחין שיחות חולין (והובא בכ"י סי' נ"ה אות ו', וסמך ע"ז למעשה לפסק רבו מהר"י בי רב ז"ל להתיר לצרף הישן למנין עשרה) מ"מ כיון שלעומת זה לכמה פוסקים בכה"ג ברכותיו לבטלות אין לו להכניס את עצמו לספק ברכות לבטלות שחמיר מאוד, ולכמ"פ עובר מה"ת על ל"ת דלא תשא, ולי"א מדרבנן, והרי הוא כנשבע לשוא (עשו"ע סי' רט"ו ס"ד ומג"א שם) ושכ ואל תעשה עדיף.

אבל בנוגע פן השני בזה יש לצרף להקל יותר לפי מה דקיי"ל (בשו"ע סי' נ"ה ס"ב וס"ג) דבכל דבר שבקדושה (קדיש או קדושה) אם התחיל הש"ץ בעשרה ויצאו מקצתן גומרים אותה הדבר אפילו בלא עשרה (כשנשתירו רובן), והכא נמי כיון שהתחיל בהיתר (שבג' הראשונות לא היו משוחחים) לא גריעי מאילו יצאו לגמרי.

ואף שכתב שם הרמ"א דמ"מ עבירה הוא לצאת, ועליהם נאמר ועוזבי ה' יכלו עיי"ש, היינו נמי על המשוחחים (שיש מקום שנחשבים כיוצאים) אבל לא כלפי הש"ץ אין מניעה שימשיך להתפלל (מלבד אם הש"ץ מעדיף להמתין כדי שלא יגרום להם עונש זה תבוא עליו ברכה, ויש לדחות דכלפי הש"ץ יש לצרף שיטות הסוברים שיכולין לצרף המשוחחים)).

דכש"אין ט' שומעים ועונים כל הברכות הם לבטלה, ועונשם גדול מאוד (וכנראה דמש"כ המחבר בשו"ע דגדול עונו מנשוא הוא משום שגורם לברכות לבטלות).

מיהו המג"א (בסי' נ"ה סוסק"ח) העתיק להלכה דברי מהרי"ל (שחזינו דנהגין שאפילו את המשיחים מצרפים), ובעיקר הדבר העיר הפרישה עוד טעם דלא הוי ברכות לבטלות ממש מהמבואר ברס"י נ"ה דאם התחיל חזרת הש"ץ ב"י ויצאו מקצתן גומר הש"ץ כל השמונ"ע, וממילא שהוא הדין נמי כשהתחיל והיה תשעה שומעין ומכוונים ואח"כ התחילו לשוחח (אלא שטעם זה לא שייך לגבי לצרף את הישן או המתפלל שמונ"ע דמתחילה לא היה ראוי לענות עמהם).

L

*

שאלה - להסוברים דאין מצרפים העומד שמונ"ע מהו אם מצרפים את העומד באמצע אלקי נצור (ומאריך בה).

תשובה - יתכן. לכאורה ג"כ אין מצרפין דאז עדיין אינו ראוי לענות אמנים (מלבד של הקל הקדוש ושל שומע תפלה), מיהו אולי חשיב ראוי לבילה שהרי יכול לומר מיד יהיו לרצון (להפסיק תפלתו) ולענות אמן.

סימן שמו"ו

שאלה - מנין מצומצם ויש אחדים שמשוחחים האם הש"ץ רשאי להתחיל חזרת הש"ץ.

מנין מצומצם ובאמצע תפלת החזרה מרגיש הש"ץ שיש משוחחים האם מחוייב להפסיק תפלתו עד שיפסיקו המשוחחים לשוחח.

הגה"מ דלא הישן, או רק באחד

י"ח גדול
ם המנין
תפלתו
אי משום
ז הכבוד
ה (שגמר
להתחיל
ונים.

כשאיכא
מסתבר כיון
ה (דגדולה
תורה עדיף
ין בעלמא
זוא מאריך
לגבי חזרת
ים באמצע

ולכא ט'
ות הש"ץ

לצרף אף
ברות דאף
זיו לבטלות
מ"ז הבאנו
דיעבד אין
אלף קס"ה
כשמשוחחים
ועה) עונים
לל כ"ט"א)